

HADİS TEMELLİ ANADOLU DÜĞÜN ÂDETLERİ

Ali ÇOLAK*

ÖZET

Toplumların örf - âdetlerinin oluşmasında dinlerinin büyük etkisinin olduğu bir gerçektir. Anadolu toplumu büyük oranda Müslüman nüfustan oluştuğu için öncelikle onun adetlerinin kökenini İslâmî kaynaklarda aramak gerekir. Her ne kadar bu bölgede başka kültürlerin izleri olsa da bunlar İslam kültürünün gölgesinde kalmıştır.

İslam'ın iki temel bilgi kaynağı vardır. Bunlardan birisi Kur'ân diğeri ise Hz. Peygamber'in hadisleridir. Bu sebeple biz çalışmamızda düğün adetlerinin temellerini bu iki kaynakta aradık. Araştırmalarımız sonunda düğün adetlerinin ya bu kaynaklara dayandığını ya da buna göre yeniden şekillenerek İslam'a uygun hale getirildiğini gördük. Bu durum din olgusunun toplum üzerindeki etkisini ve Anadolu halkının dindar olduğunu göstermektedir.

Çalışmamıza öncelikle örf-âdet ve gelenek gibi bazı terimleri açıklayarak başladık. Sonra da düğün ile ilgili temel adetleri ele alarak bunların hadis temellerine ve zaman zaman bu temellerin hadis ilmi açısından değerine temas ettik.

Anahtar Kelimeler: Örf -âdet, düğün, hadis.

SUMMARY

HADIS BASED ANATOLIAN WEDDING TRADITIONS

It is a reality that the religions of societies have big effects on forming the customs and traditions of them. As Anatolian society is mostly consist of Muslim population, the roots of its traditions should be searched at the Islamic resources. Though there seem to be traces of other cultures in the region, they have been overshadowed by the culture of Islam.

There are two basic data resources of Islam. The first is the Quran and the other is Hadis of Mohammed the Prophet. So, in this study we have looked for the basis of wedding traditions at these two resources. In the end of our search we observed that the wedding traditions either based on these resources or re-formed in respect of Islam. And this indicates the effects of the religion on the society and Anatolian people are devotional.

We have started our study by defining some terms like custom and tradition. Then by examining basic customs related with wedding, we have mentioned them on the bases of Hadis. And also at times, we have mentioned the scientific value of these bases in point of Hadis.

Key Words: custom – tradition, wedding, hadis.

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Giriş

Anadolu medeniyetler beşiği bir coğrafyadır. Anadolu kültürünün temelinde Bizans kültürü, eski Türk inançları, Arap kültürü ve etkili bir şekilde İslam kültürü vardır. Bu sebeple toplum, bazen bilmeden bir dinin gereklerini, örf - âdet olarak, yerine getiriyor ya da eski bir âdetin din kalıbına sokulmuş halini, din diye uyguluyor olabilir. Bin yıla yakın, İslam kültürüyle iç içe olduğu için bu bölgenin insanı, İslam'ı o kadar özümsemiştir ki bilmeden ve farkına varmadan İslam'ı yaşamakta, ancak bunu bir örf ve âdet olarak yapmaktadır. Biz bu çalışmamızda düğünle ilgili örf-âdetleri inceleyerek onların referanslarına işaret etmeye çalışacağız.

Mevzu rivayetleri toplayan eserlerde görüldüğü gibi toplum kendi örf - âdetlerini ya da düşüncelerini, siyasi görüşlerini yerleştirmek ve desteklemek için Hz. Peygamber'in otoritesinden faydalanmak istemiştir. Bunun sonucunda hadis menfi yönde etkilenmiştir. Daha önceki ilim adamları her ne kadar bu tür rivayetleri toplamış olsalar da günümüzde bu yönde çalışmaların yapılması ve toplumumuzla din arasındaki alış verişin ne ölçüde olduğunun ortaya konulması gereklidir. Bu amaçla yaptığımız, düğün adetlerinin hadis temelleri, çalışmasına başlarken konuyu kavramaya yardımcı olacak, örf-âdet ve gelenek gibi, bazı terimleri ele almanın yerinde olacağı kanaatindeyiz.

İyilik, ihsan, cömertlik, hediye olarak verilen şey,¹ deniz dalgası, at yelesi, kumluğun yüksek olan sırtı, dağın doruğu, horozibiği, bir şeyin peş peşe gelmesi gibi anlamlara gelen örf kelimesi,² Kuran'da Âraf 199 ve el-Murselât 1. âyetlerde olmak üzere iki yerde yalın haliyle geçmektedir.

Hicri 8. asır hukukçularından, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî (710/1310) Örf'ü, "aklın yol göstermesiyle kişilerde yerleşen ve akl-ı selimce benimsenip kabul edilen şeydir," diye tarif etmiştir.³ Toplum hayatında önemli yeri olan örf ve âdetin çeşitli tarifleri yapılarak ilgi odağı olduğu ortaya konulmuştur. Şimdi onlardan bazılarını aşağıya kaydedeceğiz:

¹ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, c. 3, s. 674, Örf Maddesi; Ayrıca geniş bilgi için ve konuyla ilgili olarak yazarın derlemiş olduğu geniş bibliyografya için bkz. Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, s. 252 vd.

² el-Cevherî, *es-Sihâh*, c. 4, s. 1401; er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, s. 561; İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan ez-Zeyyât, Hamid Abdulkadir, Muhammed Ali en-Neccâr, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, s. 595.

³ Şener, *İslam Hukukunda Örf*, s. 102'den naklen.

Örf; "Tüm toplumun bilip benimsediği ve hayatında yer verdiği söz veya fiiller,"⁴ "İnsanların, aklın şehâdeti ile üzerinde birleştikleri ve tabiatlarının kendiliğinden doğru kabul ettiği iş ve inançlar,"⁵ "Kanunlarla sınırlanmaksızın, durumun gerektirdiği hüküm ve icraatlar,"⁶ olarak tarif edilmiştir.

Âdet, teâmül ve amel kelimeleri örf'le eş anlamlıdır. Âdet sözlükte, "eski duruma dönmek; geri çevirmek, bir şeyi tekrarlamak, üst üste yaparak alışkanlık haline getirmek" gibi anlamlara gelen "عود" (avd) ve "عودة" (avdet) mastarından türemiş bir isim olup gelenek ve örf anlamında kullanılır. Terim olarak; Toplum nazarında genel kabul görmüş ve öteden beri tekrarlanarak yerleşmiş bulunan uygulamalar demektir.⁷ Teâmül de alışkanlık olarak yapıla gelen davranışlar anlamında âdet ile eş anlamlıdır.

Sosyolojik açıdan âdet; halk tarafından alışılmış ve yaygın olarak uygulanan sosyal bakımdan kabul görmüş ve yerleşmiş hareket tarzıdır.⁸ Hukuk açısından ise; toplum hayatında meydana gelmiş ve uzun zamandan beri uygulanan, hukuken bağlayıcı sayılan, yazılı olmayan hukuk kurallarıdır.⁹

Fakihler, bir toplumun âdetlerinin onların örflerinden oluştuğu düşüncesiyle, örf ve âdeti, "Akıl yönüyle nefsin karşı koymadığı, selim tabiatın kabul ettiği uygulama"¹⁰ olarak tarif etmişlerdir. Ayrıca, Mecelle'nin 36. maddesinde örf ve âdet, hukuk alanında aynı manada kullanılmıştır.

Örf ve âdet'in aynı manayı ifade ettiğini düşünenlerin yanında anlam farklılıklarının olduğunu ve örfün iyi olan adetler için, âdetin ise genel anlamda iyi ve kötü adetlerin tamamı için kullanıldığını ifade edenler vardır.¹¹

Örf - âdetle eş anlamlı olarak kullanılan bazı kelimeler vardır. Bunlardan birisi *gelenektir*. Gelenek terimini "belli bir yolu takip etmek, belli bir çerçevede hareket etmek veya birisinin ortaya koyarak âdet haline

⁴ Zeydan, *el-Veciz*, s. 238-243.

⁵ Osmanlı'da örf ve âdetin yeri önemi hakkında geniş bilgi için bkz. Göyüncük, *Osmanlı İktidarının Temel Unsurlarından Örf- Gelenek*, s. 157 vd. Ayrıca bkz. Hatice Kelpetin Arpağuş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, s. 66-114.

⁶ Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî, Örf Maddesi*, s. 933,.

⁷ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi, AVD maddesi*, c. 1, s. 1223. Karaman, "*Âdet*" *DİA*. c. 1, s. 369.

⁸ Erkal, *Sosyoloji*, s. 27.

⁹ Şener, *İslam Hukukunda Örf*, s. 106.

¹⁰ eş-Şuk'a, *İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe en-Nu'man*, s. 179

¹¹ Şener, *İslam Hukukunda Örf*, s. 106.

getirdiği şeyleri ondan sonrakilerin devam ettirip örf-âdet ve töre haline getirmesi” diye tarif edebiliriz. Gelenek ve sıfat şekli olan geleneksel, klasik Türkçede “an’ane” ve “an’anevî” şekliyle ifade edilmekte olup; yenileşme, asrîlik veya modernlik anlayışının zıddı olarak da günümüzde çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.¹²

Gelenek kelimesi, hadis ve sünnet’in müteradifi olarak da kullanılmaktadır. Buna göre geleneğin de sahihi ve sakimi vardır. Birincisine geniş manada *sünnet*, ikincisine ise, *bid’at* denir.¹³

Kur’an-ı Kerîm’de iki geleneğe işaret edilmiştir. Bunlardan biri; “Bunlar, Allah’ın hidâyet ettiği kimselerdir. Bu itibarla, sen de onların yoluna tâbi ol ve ‘Ben karşılık olarak sizden bir ücret istemiyorum; zira bu kitap, âlemler için uyarıdan başka bir şey değildir.’ de.”¹⁴ âyetinde ifade edilen uyulması, tamamlanması ve devam ettirilmesi istenen peygamberler geleneği, diğeri ise; “Onlara “Allah’ın indirdiklerine uyun.” denildiği zaman, “Hayır, biz atalarımızın yaptıkları şeylere uyarız.” derler. O halde, ya ataları hiç bir şeyi akıl edememiş ve doğru yolu bulamamış iseler!..”¹⁵ “Onlara, ‘Allah’ın indirdiğine ve peygambere gelin.’ denildiği zaman onlar, ‘Atalarımızın bize bıraktığı şeyler yeter.’ demektedirler. Ya ataları hiçbir şey bilmemiş ve doğru yolu da bulamamış idiyeler!”¹⁶ âyetlerinde belirtilen terk edilmesi ve değiştirilmesi istenen atalar geleneğidir.

Asr-ı saadet’te de Hz. Peygamber, câhiliye zihniyetinin yozlaştırdığı bir toplumun dînî ve sosyal hayatını yeni bir anlayışla kurmaya çalışırken, tevhid inancına uymayan, insan haysiyetini aşağılayan, zulüm ve haksızlık üzerine kurulan, zihnî ve ahlâkî esaslara aykırı bütün gelenekleri değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya çalışmış ve yeni geleneğin de temellerini atmıştır. Buna karşılık; tevhid inancına ters olmayıp şirki ve câhilî inancı çağrıştırmayan gelenekleri, ahlâk kaidelerini belli esaslar dâhilinde korumuş veya daha da genişleterek faydalı bir içeriğe kavuşturmuştur. Kur’an’ın işaret ettiği ve Hz. Peygamberin uygulayarak gösterdiği gibi sosyo-kültürel hayatın bütün unsurlarının bir başlama bir de bitme noktası vardır. Bu sebeple âdet ve geleneklerin bazılarının temellerini tarihin derinliklerinde hatta mitolojide aramak gerekir.¹⁷

Toplumun temel unsuru olan insan, devamlı kültürel gelişme içerisinde. Hayatını düzenli bir hâle getirmek için, ahlâki, hukuki ve dini

¹² Fayda, *Asrı Saadet Döneminde Gelenek ve Yenileşme*, s. 17-18.

¹³ Karaman, *Fıkıhta Gelenek ve Yenileşme*, s. 30.

¹⁴ En’am, 6/90.

¹⁵ Bakara, 2/170.

¹⁶ Maide, 5/104.

¹⁷ Bu konuda örnekler için bkz. Aksoy, *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji*, s. 20.

prensipier edinip ona uyma gereği hissetmiştir. İlk zamanlarda toplumun ilişkilerini düzenleyen prensipier genellikle örf ve âdetler olmuş ve yazılı bir kanun bulunmadığından bu örf âdetler kanun yerine konularak yaptırım gücü kazanmıştır. Yazılı kanunlar oluşturulurken de bunların oluşmasına büyük katkı sağlayan temel unsurlardan birisi olmuştur. Aslında örf ve âdet, hukuktan öncedir ve onun temel kaynaklarından birisidir. Zaten ilk çağlarda hukuk, örf - âdetler şeklinde ortaya çıkmış ve nesilden nesle geçerek de bir teâmül haline gelmiştir. Daha sonraları bunlardan bazıları değişmiş, bazıları da günümüze kadar gelebilmiştir. Bir milletin hukuku incelendiği zaman, bunların büyük bir bölümünün o toplumun örf - âdetlerinden oluştuğu görülecektir. Örf -âdetler uzun süre yaşanarak oluşurken, yazılı kanunlar, bu örf ve âdetler temel alınarak kısa sürede oluşurlar.¹⁸

Örf - âdetler İslam hukukunun önemli kaynaklarındanır. Araplar, İslâmiyet'ten önce yazılı kanunlara sahip olmadığı için sosyal hayatı örf ve âdetlere göre yönlendiriyorlardı. İslam, daha önceki örf ve âdetlerin bir çoğunu devam ettirmiş ve hatta yabancı toplulukların örf ve âdetlerinden bile bir takım şeyleri bünyesine almıştır. Hz. Peygamber'in İslam'a ters düşmeyen örf ve âdetleri meşrulaştıran, "Tartı, Mekkelilerin tartısı, ölçü, Medinelilerin ölçüsüdür."¹⁹ gibi bir çok hadisleri vardır.²⁰

Abdullah b. Mesud, örf ile ilgili olarak, "Müslümanların güzel gördüğu şey, Allah katında da güzeldir." demiştir.²¹ Hanefî ve Mâlikî fakihler de "örf ile sabit olan bir şey sanki nass ile sabit olmuş gibidir" diyerek örfün hukuktaki yerine işaret etmişlerdir.²² Örf, Kuran ve sünnete aykırı olmadığı sürece şer'î bir delil olarak kabul edilmiştir.²³

Netice itibariyle, bütün İslam mezhepleri tarafından farklı boyutlarda da olsa örf ve âdet delil olarak kabul edilmiştir. Tabi ki kabul edilen örf ve âdetin Kur'an ve sünnette ifade edilen temel prensiplere aykırı olmaması esastır. Ayrıca, şer'î ahkamda vurgulanan ibahe-i asliyye kuralı örf ve âdetin fıkıh kültürümüze sağladığı büyük katkıyı göstermektedir. Çünkü fıkıh eserlerimizi incelediğimizde karşılaştığımız durum şudur: Haram olanlar belirtilerek bunun dışındaki şeylerin genelde helal olduğu vurgulanmak istenmiştir. Diğer bir ifade ile Müslümanların fıkıh eserlerinde neyin helal

¹⁸ Bkz. Berkî, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, s. 95; Berkî, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s. 86; Oğuzoğlu, *Medenî Hukuk*, s. 45; İmre, *Medenî Hukuka Giriş*, s. 165-166.

¹⁹ Ebû Davud, *Buyu'*, 8, Geniş bilgi için bu hadisin dip notuna bakılabilir; en-Nesaî, *Zekât*, 44.

²⁰ Örnekler için bkz. Farûkî, *Hulefâi Râşidîn ve İlk Fukahânın Kararlarında Örfün Etkisi*, s. 39- 54.

²¹ A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 379.

²² Zeydân, *el-Vecîz*, s. 238; Ebû Zehrâ, *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usûlü*, s. 234.

²³ Geniş bilgi için bkz. eş-Şuk'a, *İmam A'zam Ebû Hanîfe en-Nu'mân*, s. 179 vd.

olduğundan çok neyin haram olduğu üzerinde durularak insanların hukuki hayatlarında örf âdet lehine geniş bir alan bırakılmıştır.

Örf ve âdet toplumu şekillendirmektedir. Ancak kendisi de elbette durduk yerde ortaya çıkamaz. Örf ve âdetler içinde buldukları toplumun inanç ve değerlerini yansıtır. Günlük yaşamlarında ilgilendikleri, kutsal saydıkları ve değer verdikleri şeyler toplumun örf ve âdetlerinin oluşmasını sağlar.

Anadolu insanı asırlardır İslam dini ve kültürüyle yaşamıştır. Bu yüzden onun kültürünün temel dayanağının da İslam dini ve onun öğretileri olması kaçınılmazdır. Anadolu'daki örf ve âdetlerin aslında bir âyet ya da hadise dayandığı, en azından onlara ters düşmediği ve oluşması aşamasında hadisten büyük katkı sağladığı görülmektedir.²⁴ Toplumun islamla bütünleştiğini çok net müşahede eden Delaney Anadolu halkının yaşantısını anlatırken "ete kemiğe bürünen İslam" tabirini kullanmıştır.²⁵ Bu durum, bin yıllık tarihinde tek etkin dinin İslam olması dolayısıyla, tabîî bir sonuçtur. Aşağıdaki örnek bunu doğrulamaktadır.

Anadolu'da sütkardeşleriyle evlenmeme âdeti vardır. Bu âdetin oluşmasında Hz. Peygamber'in hadislerinin etkisi apaçık görülmektedir. Çünkü İslam'da sütkardeşi, sütannesi ve süt yönünden akraba olanlarla evlenmenin yasak olduğu şu hadislerde açıkça ifade edilmiştir: "Aziz ve Celil olan Allah, nesepten haram ettiğini süttten de haram etti."²⁶ Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: "Ebu'l-Kays'ın kardeşi Eflah, örtünme âyeti indirildikten sonra yanıma girmek için izin istedi. Ben: "Allah'a yemin olsun, Rasûlullah'tan izin istemedikçe ona izin vermeyeceğim. Çünkü onun kardeşi Ebu'l-Kays beni emziren kimse değildir. Beni Ebu'l-Kays'ın hanımı emzirdi." dedim. O esnada yanıma Hz. Peygamber (s.a.v.) girdi. "Ey Allah'ın Rasulü! Ebu'l-Kays'ın kardeşi Eflah yanıma girmek için izin istedi. Ben size sormadan izin vermekten sakındım." dedim. Rasulullah (s.a.v.): "Amcana niçin izin vermedin?" buyurdular. Ben: "Ey Allah'ın Rasulü! Beni emziren erkek değil. Beni onun hanımı emzirdi." dedim. Rasulullah yine: "Sen onun girmesine izin ver. Çünkü o senin amcandır, Allah iyiliğini versin." buyurdular. Urve (r.a.) "İşte bu sebeple Hz. Aişe (r.a.): "Nesep yönünden haram saydıklarınızı süt yönüyle de haram sayınız." derdi."²⁷

Anadolu'da İslam dininin yaşandığı ve Müslümanlar arasında Hz. Peygamber'in uygulama ve tavsiyelerinin ne kadar önemli olduğu bilinen bir

²⁴ Karaman, "Âdet" Maddesi, Dİ A, c. 1, s. 369-372.

²⁵ Delaney, *Tohum ve Toprak*, s. 43.

²⁶ et-Tirmizî, *Rada*, 1.

²⁷ el-Buhârî, *Şehadet*, 7; *Nikah*, 20, 21.; Müslim, *Rada*, 2; et-Tirmizî, *Rada*, 1; Ebû Davud, *Nikah*, 6; en-Nesâî, *Nikah*, 49; Mâlik, *Rada*, 1, 2.

hususdur. Her ne kadar her konuda maddî deliller bulunamasa da çoğunlukla örf-âdetlerle rivâyetlerin örtüşmesi, toplumun örf – âdetlerini yani genel anlamda kültürünü oluştururken hadisleri dikkate aldığını göstermektedir.

İnsan neslinin sağlıklı bir şekilde vevam etmesi için önemli olan evlenme ve aile kurma her toplumda olduğu gibi İslam toplumlarında da önemli bir yere sahiptir. Önemini vurgulamak için bu süreçte, âdet olarak birçok tören icra edilmektedir. Şimdi bunları sırasına göre ele alarak bunlar üzerinde hadislerin etkisi olup olmadığını inceleyeceğiz.

DÜĞÜN ÂDETLERİ VE TAHLİLİ

a. Eş Seçimi

Anadolu’da eş seçimi denilince, çoğunlukla erkeğin kadını seçmesi anlaşılır. Anadolu köy hayatını inceleyen Delaney kadınlara bakışla ilgili, soyun sürdürülmesi için kadının gerekli olduğu ancak erkekten sonra ikinci derecede önemli olduğu saptamasında bulunmuştur.²⁸ Eş seçiminde kızın ailesinin mal varlığından kızın güzelliğine ve akrabalık ilişkilerine kadar birçok şey etkili olur. Özellikle soy-sop, aile, kültür seviyesi, maddi durum, fizikî güzellik, dînî inanç, yaşam tarzı ve meslek gibi ölçüler eş seçiminde rol oynar.

Anadolu’da eş seçimi, genellikle dünür gezme şekliyle yapılır. Erkek, kızı beğenirse dünürlerini gönderir.²⁹ Bu adete göre Anadolu toplumunda eş seçme denilince erkeğin kadını seçmesinin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Gençlerin, aile içinde görücü usulü ile eş seçmesine İslam dini ruhsat vermektedir. Nitekim Kuran’da; “O halde kadınlardan beğendiğinizle evlenin.”³⁰ buyrulmuştur. Görücü usulünde de kız görmeye gidildiğinde eğer kız beğenilmişse dünürü gönderilir.

Eş seçiminde çeşitli özellikler tercih sebebi olmakla beraber, bunlardan bazıları naslarla tavsiye edilmiş, bazıları da hoş görülmemiştir. Hadislerde konuyla ilgili olarak şu bilgilere rastlamak mümkündür:

Ebû Hureyre’den (r.a.) nakledildiğine göre; Rasûlullah; “Kadınlarla şu dört hasletleri için evlenilir: Mal varlığı, soyu, güzelliği ve dindarlığı için. (Ey Mü’min sen bunlardan) Dindar olanını tercih et, (تربت يدك) (yoksa)

²⁸ Delaney, *Tohum ve Toprak*, s. 28.

²⁹ Yurt Ansiklopedisi, c. 1, s. 484; c. 2, s. 1427, 1509..

³⁰ Nisa, 4/ 3; Ayrıca bu konuda bkz. Mehmet Zihni, *Nimet-i İslâm*, s. 892-921.

fakirliğe düşersin” buyurmuştur.³¹ Rivâyetin sonundaki تربت يداك cümlesinin manası “Ellerin fakirleşsin veya şiddetli fakirlikten toprağa yapışsın.” Yani; dindar kadınla evlenmeye çalışmazsan fakirleşirsin, demektir. Araplar, bu cümleyi kınamak için “fakirleşsin” anlamında kullandıkları gibi övme manasında da kullanırlardı. O zaman, “Çok akıllı olduğun için seni kıskananlara aldırış etme.” anlamına gelirdi.³²

Anadolu toplumunun dini bilgi yönüyle beslendiği ve vaizlerin temel müracaat eserlerinden olan İhyâu Ulûmi'd-Dîn'de eş seçimi ile ilgili olarak sadece kadının seçiminden bahsedilmiş ve onda aranacak özellikler şöyle sıralanmıştır: Kadın dindar ve sâlih olmalı. Huyu, görünüşü güzel olmalı. Nikâh parası (mehrinin) az olmalı. Doğurgan olmalı (kısır olmamalı). Bakire olması tercih edilmeli. Soyu güzel olmalı. Yakın akrabadan olmamalı.³³ Buradaki yakın akraba ifadesiyle evlenilmesi yasak olanlar kast edilmiş olmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.)'in halasının kızıyla evlenmesi ve kızı Fatımayı amcasının oğlu Hz. Ali ile evlendirmesi akraba evliliğidir.

Ebû Hureyre'den kaydettiğimiz yukarıdaki rivâyet, eş seçiminde göz önünde bulundurulması gereken en önemli vasfın din ve terbiye olduğunu belirtmektedir. Her yerde olduğu gibi Anadolu'da da eş seçiminde gözetilen diğer özelliklerin, aslında mutlu bir aile oluşturabilmek için yeterli olamayacağı bu rivâyette anlatılmaktadır. Dünür gezme ya da yukarıda belirttiğimiz diğer eş seçme yöntemlerinde gelin adayının güzelliği, ailesinin zenginliği, soyunun seçkin, ahlâkının da mükemmel olması araştırılmakta ve uygun kişi bulunduğu zaman dünürçülük yapılmaktadır.

Anadolu'da eş seçimi ile ilgili özellikle dikkat edilen hususlardan birisi de denkliktir. Denklik; benzerlik ve eşitlik anlamına gelir. Evlilik hayatında istikrar ve mutluluğun yakalanması için, bir kısım toplumsal meselelerde eşler arasında eşitliğin aranmasına denklik denir.³⁴

Eş seçiminde denklik arama, günümüzde açıktan açığa ifade edilmese de, aslında tam olarak uygulanmaktadır.³⁵ Hatta bu durum, toplum içerisinde atasözü haline gelerek “Davul bile dengi dengine çalar.” şeklinde ifadesini bulmuştur. Toplumun bu yöndeki kabulünü bilen her fert,

³¹ Müslim, *Rada*, 53; Ebû Davud, *Nikah*, 2; et-Tirmizî, *Nikah*, 4; İbn Mâce, *Nikah*, 6; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 428; c. 3, s. 80; c. 6, s. 152; İbn Hibbân, *Sahih*, c. 9, s. 344, no: 4036, 4037; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c. 2, s. 292, no: 1012; c. 11, s. 451, no: 6578; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsned-i Abd b. Humeyd*, s.133, no: 328, s. 304, no: 988.

³² el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, c. 20, s. 86-87; Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, c. 5, s. 221.

³³ Gazâlî, *İhyâ*, c. 2, s. 99-108.

³⁴ Zuhaylî, *İslam fıkhi Ansiklopedisi*, c. 9, s. 182.

³⁵ Uğur, *İçel Folkloru*, c. 2, s. 13.

kendisinden sosyal, ekonomik, kültürel vb. yönlerden aşağı ya da yukarı birisine talip olmaz. Çünkü tarafların birbirine denk olmadığı evliliğe müsaade edilmeyeceğini ya da bu durumda mutlu olamayacağını düşünür. Nitekim *Ahmediyye*'de bu husus bir beyitle şöyle dile getirilmiştir:

"Kişi tab'inca bulursa avreti

Zindegân edüp kılurlar ülfeti"³⁶

(Kişi tabiatına uygun bulursa kadını; hoş geçinip kaynaşır, bulurlar dostluk tadını.)

İnsanın yapısı, toplumun örf-âdetleri de göz önünde bulundurulursa böyle bir evliliğin mantıklı olmadığı ve mutlulukla sonuçlanmayacağı kolayca anlaşılabilir.

Aslında denklik arama, en eski kültür ve medeniyetlerde bile görülmekteydi. Göktürk devletinin kurucusu Bumin Kağan, kendi efendileri olan Avar imparatorundan bir kız istediği zaman; "Siz, bizim demirci kölelerimiz iken, hangi cesaretle bizden kız isteyebilirsiniz!" diye azar işitmiştir.³⁷

Evlilikte denklik aranması insanların gözettiği bir durum olup, denk olmayanların evlenemeyeceği anlamına gelmez. Nitekim Hz. Âişe (r.a.), eşler arasında nesep ve hürriyet bakımından denkliğin şart koşulmasını hoş karşılamamıştır. Kölenin hür bir kadınla evlenmesine müsaade ettiği gibi, aksine de cevaz vermiştir. Ayrıca Ebû Huzeyfe b. Utbe (r.a.), (Nebi (s.a.v.) ile Bedir'e katılanlardandır), Salim'i evlatlık edinip ona kardeşinin kızı olan (Velid b. Utbe'nin kızı) Hind'i nikah ederek, köle ile hür bir insanın evlenmesini sağlamıştır.³⁸

Hz. Peygamber zamanında üst tabakaya mensup, asil ve zengin kızların, fakir veya kölelerle evlenmemesi köklü bir gelenektir. Ancak Hz. Peygamber, insanları bir tarağın dişleri gibi eşit kabul eder, insanları köle veya hür diye ayırt etmezdi. Bu tavrını en açık şekilde Zeyneb binti Cahş ile Zeyd b. Hârise'nin evlendirilmesinde ortaya koymuştur. Zeyneb (r.a.) Mekke'nin seçkin bir ailesine mensuptu. Zeyd (r.a.) ise bir köleydi. Hz. Peygamber'in isteğiyle evlendirilmişler, ancak farklı kültür ve çevreden gelen bu iki insan, evlilikte uyum sağlayamayıp boşanmanın eşiğine gelmişlerdi. İslam her ne kadar köle ile hür insanı aynı kefeye koymayı hedeflese de toplum kendi kurallarını işletmekte kararlı idi. Bu evlilikle

³⁶ Ahmed Mürşidî, *Mürşid-i Pend-i Ahmediyye*, s. 139.

³⁷ Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. 1, s. 36.

³⁸ el-Buhârî, *Nikah*, 15.

yapılmak istenen yapılmış ve farklılıkların İslam açısından önemli olmadığı vurgulanmıştı. Ancak, denklik aramanın da evliliğin devamı açısından önemli olduğu ortaya çıkmıştı.³⁹

Hadisler toplumu yönlendirmektedir. Ancak, bazen toplum kendi doğrularını hadis haline getirmiştir. Bu durum o toplum açısından hadisin değerini göstermesi yönüyle önemlidir. Gerçekten inanmış, samimi bir mümin için insanları ayırt etmek doğru bir davranış değildir. Yani, üstünlük ancak takvadır. Yalnız toplumun farklı duygu ve düşünceler içerisinde bulunabileceğini, dinin bazı tavsiyelerine zaman zama uyulmadığını ve bundan dolayı evlerin dağıldığını, çiftlerin mutsuz olduğunu düşünürsek, insanlar o zaman kendi istekleri doğrultusunda örf ve âdetler oluştururlar ve bunu da dinleştirmeye çalışırlar. İşte aşağıya kaydedeceğimiz rivâyet, böyle bir durumu apaçık ortaya koymaktadır. Rivâyete göre: “Kadınlar ancak dengiyle nikah edilir.”⁴⁰ Oysa ki denk olmayan kişilerin de evlenebileceğini, bunun dinen haram olmadığını, denkliğin gözetilmesinin evliliğin devamı için önemli olduğunu yukarıda kaydetmiştik. Allah Rasulü’ne atfedilen, ancak ilim adamlarımızın tespitlerine göre, bir mesleği öven ya da kötüleyen rivâyetlerin uydurma olabileceği⁴¹ tezine tam uyan bir rivâyette; “Tevhit ehlinden hür olanların tamamı, köle, hacamat yapan, dokumacılık ve bakkallık yapanlar hariç, denktir (eşittir)”⁴² denilerek, o devirde bile denkliğin önemsendiği, bazı kişi ve sınıfların daha üstün görüldüğü ortaya konulmaktadır.

Denklik aranırken genellikle erkek açısından değerlendirilerek, erkeğin kadından sosyal ekonomik vs. bakımından aşağı statüde olmaması konusunda hassasiyet gösterilir.⁴³ Bu durum Anadolu halkının dinî yönden bilgilendiği eserlerden kaynaklanmaktadır. Bu eserlerden birisi olan Marifetnâme’de Erzurumlu İbrahim Hakkı, denklik ile ilgili; “Erkeğin, kadının kötü bakışlarından emin olması için şeref, mal, yaş ve boyda kadından üstün olması, kadının ise nişanlanmak için erkekte din, güzellik ve cömertlik araması gerekir.”⁴⁴ diyerek bu konuya temas etmiştir. Eğer bu, insanların psikolojik olarak baskı altında kalmaması için düşünülen ve uygulanan bir adet ise kadın açısından da aynı şey söz konusudur. Kadın, ekonomik ve sosyal bakımdan eşinden aşağı bir durumda olduğu zaman aynı ezikliği ve psikolojik baskıyı hissedecektir. Eğer bir denklik aranacaksa, her iki eş için de aynı şekilde aranmalı ya da bu konu bir

³⁹ Bu konuda bkz. Ateş, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber İle İlgili İddialarına Cevaplar*, s.101-134; Kazıcı, *Hz. Muhammed’in Eşleri ve Aile Hayatı*, s. 230-253.

⁴⁰ İbnü'l-Cevzî, *Mevdüât*, c. 2, s. 263; es-Suyûtî, *el-Leâli’l-Masnûa*, c. 2, s. 140.

⁴¹ Kandemir, *Mevzu Hadisler*, s. 61-65; Cihan, *Uydurma Hadislerin Doğuşu*, s. 81-83.

⁴² er-Rebî, *Müsnedü’r-Rebî*, c. 1, s. 207, no: 513.

⁴³ Delaney, *Tohum ve Toprak*, s. 131.

⁴⁴ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 708.

problem olarak görülmeyip herkes istediğiyle evlenebilmelidir. Yapılması gereken şey, bunun kaldırılması değil, sevenlerin ayrılması ve ailelerin yıkılmasını sağlayacak bir anlayış olmaktan çıkarılması için toplumun bilinçlendirilmesi olmalıdır. Ailelerin dağılması, çocukların annesiz ve babasız kalması dinin istemediği bir durumdur. Eş seçiminde denklik aranması insanları sınıflandırmak gibi görülse de, ailelerin devamına katkı sağladığı için Anadolu toplumu tarafından kabul görmüş ve bir örf âdet haline gelmiştir.

b. Dünür Gitme (Hitbe)

Hitbe (dünür göndermek), evlenmek için bir kimsenin kızını istemektir. Hitbe; dünürçülük yapıp, belli bir mehir ile iki tarafın anlaşmasını içeren bir kavramdır.⁴⁵ Bu aşamada iken bir başkasının dünürçülük yapması din ve toplum tarafından uygun görülmez.⁴⁶

Genellikle, dünürçülük erkek ailesinin kız tarafından randevu istemesiyle başlar. Erkek tarafı bu ziyarete anne, baba, varsa büyük baba, büyük anne; yoksa bir dayı veya amca ve amca eşleriyle gelirler. Aile büyüklerinden birisi sözü açar ve münasip bir dille kızı istemeye geldiklerini bildirir. Kız tarafı, töre gereği “Hele bir düşünelim.” gibi sözlerle olayın üzerine düşmez. Daha sonra cevabı olumluysa damat tarafı yeniden davet edilir, olumsuz ise bir başkası tarafından durum erkek tarafına bildirilir. Ama bazen evlenecek gençlerin ve ailelerin önceden anlaşmış olmaları dolayısıyla buna lüzum görülmez. Yine kız tarafından orada hazır bulunan, özellikle kızın babası, o yoksa dayısı, amcası vb. “Hayırlı olsun, madem çocuklar birbirini istiyor.” gibi, bir ifadeyle damat tarafına kabul ettiklerini bildirirler.⁴⁷ Dünür gitmeyle ilgili Anadolu’nun çeşitli yerlerinde daha özel bazı uygulamalara rastlanmaktadır.⁴⁸

Kız isteme esnasında güzel konuşma yapabilen, hatırı sayılır, bu işlerden anlayan bir erkek bulundurulur ve kızı o ister. Çünkü ikna etmek, kız evinin şüphelerini gidermek için bu gereklidir. Bu tür uygulama Hz. Peygamber zamanında da vardı. Zeyd b. Eslem, İbn Ömer’in şöyle dediğini işitmiştir: Doğudan iki adam geldiler ve (kız istemek ile ilgili etkileyici) konuşular. Nebî (s.a.v.) bunun üzerine şöyle dedi: “Muhakkak hitabette

⁴⁵ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, c. 2, s. 45.

⁴⁶ el-Buhârî, *Nikah*, 45.

⁴⁷ Araz, Günay, Tan, Toygar, Öksüz, Seyidoğlu, *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve âdetlerimiz (Türk Töresi)*, s.35-36; Muratoğlu, Kalafat, Türkeroğlu, *Türk Halk İnançları*, s.46; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, 106-109; Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, s. 8-62; Yurt Ans. c. 1, s. 235; c. 2, s. 1363. Uğur, *İçel Folkloru*, c. 2, s. 14.

⁴⁸ Yurt Ans. c. 1, s. 149, 312, 393, 678; c. 2, s. 1424; Koşay, *a.g.e.*, s. 10-12; Ayrıca bkz. Güngör, *Gagauz Türkleri*, s. 26.

sihir vardır.”⁴⁹ Bazen etkili bir konuşma, olmayacak gibi görülen işlerin bile olmasını sağlayabilir.

Hz. Peygamber'in Hz. Haticeyi istemesi esnasında bugün uygulananana yakın adetler görülmektedir. Hz. Hatice'nin babası fıcar harbinde öldüğü için onun nikâh işini amcası Amr b. Esed üstlenmişti. Âdete göre bu nikâhın onun tarafından kıyılması gerekiyordu. Bununla beraber nikâhın gerçekten Amr tarafından mı? yoksa bir başkası (Varaka b. Nevfel) tarafından mı kıyıldığı konusunda rivâyetler farklıdır. Ancak her iki durumda da Hz. Hatice'nin (r.a.) nikahında bir erkeğin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda kaydettiğimiz gibi, kız isteme esnasında her iki tarafı temsil eden erkekler tarafından kendi çocuklarının meziyetleri sayılır. Hz. Peygamber'in dünürçülük olayında da böyle bir uygulama yapılmıştır. Buna göre Ebû Tâlib ayağa kalkarak, âdet üzere kadın ailesinin reisinden izin istemiş ve bir konuşma yapmıştır. O konuşmasında, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hiç bir Mekkeli gençte bulunmayan meziyetlerini sıralamıştır. Onun zengin olmadığını, fakat zenginliğin gelip geçici olduğunu, tarafların bir birilerini çok sevdiklerini, iyi anlaştıklarını, bu sebeple onları evlendirmenin uygun olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Varaka b. Nevfel bu teklifi destekleyerek şöyle demiştir: “Muhammed cins bir deve gibidir, çökmesi için burnunun üstüne bir sopayla vurmaya gerek yoktur.” O esnada sarhoş ve mahmur bir halde orada bulunan Hz. Hatice'nin (r.a.) amcası Amr b. Esed, hiç bir şeyin farkında değildi. Olan olaylara da ses çıkarmadığı için kabul manasına gelir diyerek, nikâh muamelesine geçilmiştir.⁵⁰ Akşama doğru uyanan amca, gördüklerinin ne olduğunu sormuş, Hz. Hatice de “Bugün beni şehrin ileri gelenleri huzurunda Abdullah'ın oğlu Muhammed'le evlendirdin.” demiştir.⁵¹

Hz. Hatice dünürçülük konusunda o zamana kadar uygulanan adetlerin tersine bir davranış sergilemiştir. Çünkü evlenme talebinin âdet gereği erkek tarafından gelmesi gerekirken, bu talep kadın tarafından gelmiştir. Böylece bu konudaki eski adete aykırı davranıldığı bilinmektedir. Bununla beraber, Hz. Hatice'nin evlenme teklifinin gerçekleşmesiyle ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Evlenme teklifini Hz. Hatice'nin veya Hz. Peygamber'in yaptığı belirtilmektedir.⁵² Hz. Peygamber'in sünnetini kendisine rehber edinen Anadolu toplumunda evlenme teklifi, erkek tarafından yapılmaktadır.

⁴⁹ el-Buhârî, *Nikâh*, 47.

⁵⁰ M. Hamidullah eserinde şu ilaveye yer vermiştir: "Adet olduğu üzere alkış ve tebrikler arasında davetliler, eşlerin başlarına atılan kuru hurma ve şekerleri almaya çalışmışlardı." Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. 1, s. 58.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. 1, s. 131-133; ez-Zübeyrî, *el-Müntehab min Kitâbi Ezvâci'n-Nebî Sallâllâhu Aleyhi ve Selam*, s. 25; Ayrıca Bkz. Srıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 68-70.

⁵² İbn Sad, *et-Tabakât*, c. 1, s. 130.

Bunun için de dünürcülük olayına kız isteme denilmiştir. Ancak günümüzde evlilik teklifi her iki cins tarafından da yapılmakla birlikte, yine de örf ve âdetlerimizin etkisiyle, erkek tarafı kız istemeye gidip yukarıda kaydettiğimiz şekilde bir tören uygulamaktadır. Hz. Peygamber zamanında konuyla ilgili şu örneğe rastlamaktayız: Sâbit' (r.a.) anlatıyor; “Ben Hz. Enes'in (r.a.) yanındaydım. Onun yanında bir kızı vardı. Enes dedi ki: “Rasûlullah'a (s.a.v.) bir kadın gelerek nefsini ona arz etti ve; “Ey Allah'ın Rasûlü! Senin bana ihtiyacın var mı?” dedi. Bunun üzerine Enes'in kızı; “Bu kadın ne kadar hayasız! Ne ayıp, Ne ayıp!” dedi. Enes; “Hayır, o senden daha hayırlıdır! Rasûlullah'a rağbet ve arzu duydu ve nefsini ona arz etti.” buyurdu.”⁵³ Burada da görüldüğü gibi, aslında toplumumuzda bulunan uygulamalar asrısaaadette görülen adetlerle benzeşmektedir. Anadolu'da dünürcülük esnasında her iki tarafın da evlenecek çocuklarını övmesi âdeti, evlilik teklifinin kız ya da erkekten gelmesi, aşırı sevgi ve aşk durumlarında evlenme teklifinin kız tarafından yapılması, dünürcülük esnasında aile büyüğünden birisinin bulunması, sonuç olumlu ise bunun bir şekilde tatlı şeylerle kutlanması gibi adetler Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında da aynen görülmekteydi.

c. Dünürcülükte Kızın Saçına ve Yüzüne Bakmak

Evlilik büyük sorumluluk gerektiren ve ciddiyet isteyen, insanın hayatındaki en önemli kararlardan birisidir. Onun için her iki tarafın da bir diğerini seçerken her yönüyle kendine uygun, anlaşabileceği ve gönlünün ona ısınacağı birisini seçmesi gerekir. Bu da taraflara birbirini tanıma ve düşünme fırsatı verilmesiyle mümkün olur. Bunu sağlayabilmek için Anadolu toplumunda evlilik öncesi görüşme, nişanlanma ve bunun devamında bir zaman diliminin olması örf adet haline gelmiştir. Sonuçta bu evliliğin iki taraf veya birisi için kötü sonuçlar ortaya çıkaracağı kanaati oluşursa, hiç tereddüt etmeden bu evlilikten vazgeçilir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), din yönünden güzel olanı seçmenin daha iyi olacağını belirtmiştir. Ancak insanların bu konuda itibar ettiği diğer şeyleri de sıralayarak bunlara dikkat çekmiş⁵⁴ ve hadislerde bu hususa işaret edilmiştir. Bunlardan bazılarını aşağıya kaydedeceğiz:

Câbir'in (r.a.) naklettiği bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: “Sizden biriniz bir kadınla evlenmek istediği zaman, onun evlenmeyi teşvik edecek niteliklerine bakabilirse baksın.” Câbir (r.a.) şöyle diyor: “Bir cariye ile

⁵³ el-Buhârî, *Nikâh*, 32; *Edeb*, 79; en-Nesâî, *Nikâh*, 25.

⁵⁴ Müslim, *Rada*, 53; Ebû Davud, *Nikâh*, 2; et-Tirmizî, *Nikâh*, 4; İbn Mâce, *Nikâh*, 6; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 428; c. 3, s. 80; İbn Hibbân, *Sahih*, c. 9, s. 344, no: 4036, 4037; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c. 2, s. 292, no: 1012; c. 11, s. 451, no: 6578; Abd b. Humeyd, *el-Müntehab min Müsned-i Abd b. Humeyd*, s. 133, no: 328; s. 304, no: 988.

evlenmek istiyordum. Gizlice onu gözetledim ve evlenmeyi teşvik eden bazı özelliklerini gördüm. Sonra da onunla evlendim.”⁵⁵

Yine Ebû Hureyre (r.a.), konuyla ilgili olarak şu rivâyeti nakletmiştir: “Peygamber’in (s.a.v.) yanında idim. Ona bir adam gelerek kendisinin Ensar’dan bir kadınla evlenmek istediğini söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.); “O kadına baktın mı?” diye sordu. Gelen kişi; “Hayır,” dedi. Rasûlullah (s.a.v.); “Öyleyse git de ona bir bak! Çünkü Ensar’ın gözlerinde bir şey vardır,” buyurdu.”⁵⁶

Sehl b. Sa’d’ın bildirdiğine göre, bir kadın Rasûlullah’a (s.a.v.) gelerek “Yâ Rasûlullah! Kendimi sana hibe etmeye geldim” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), kadına bakarak onu tepeden tırnağa süzdü. Sonra başını eğdi. Kadın, Rasûlullah’ın kendisi hakkında bir hüküm vermediğini görünce oturdu. Derken Rasûlullah’ın (s.a.v.) ashabından bir kimse kalkarak “Yâ Rasûlallâh! Eğer senin bu kadına bir ihtiyacın yoksa onu benimle evlendiriver!” dedi...”⁵⁷

el-Muğîre b. Şu’be (r.a.) şöyle demiştir: Ben Peygamber’in yanına vararak, nikahlamak istediğim bir kadını ona anlattım. Allah Rasûlü (s.a.v.); “Git o kadına bak. Çünkü bakman, (evlendiğiniz zaman) aranızda ülfet ve sevginin devam etmesi için daha uygundur” dedi. Bunun üzerine ben, Ensâr’dan bir kadınla gidip onu babası ile annesinden istedim. Ve Peygamber’in (s.a.v.), evlenilecek kızı görmekle ilgili buyruğunu onlara bildirdim. Bana öyle geliyor ki kızın anne ve babası, kızı görmek istememden hoşlanmadılar. el-Muğîre dedi ki; Kız, örtüsü içinde olduğu halde konuşmayı işitti ve bana hitaben; “Eğer Allah Rasûlü senin bakmanı emretmişse bak. Aksi takdirde, Allah’a yemin ederek, senin bana bakmamı isterim.” dedi. Zannımca benim ona bakmam, kızın ağırına gitti. el-Muğîra (r.a.); “Sonra ben ona baktım ve onunla evlendim.” demiştir. Ravî; el-Muğîra’nın bu kızla evlendikten sonra, aralarındaki uyum ve anlaşmadan çok memnun olduğunu söylemiştir.”⁵⁸

Ortaya çıktığı toplumun düşünce dünyasını ortaya koyması açısından önemli olan mevzû bir rivâyette de “Sizden birisi bir kadınla evleneceği

⁵⁵ Ebû Davud, *Nikâh*, 18.

⁵⁶ Müslim, *Nikâh*, 74, 75; en-Nesaî, *Nikâh*, 23.

⁵⁷ Müslim, *Nikâh*, 76.

⁵⁸ İbn Mâce, *Nikâh*, 9; Ayrıca bu konuda bkz. en-Nesaî, *Nikâh*, 17; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 244; İbn Hibbân, *Sahih*, c. 9, s. 351, no: 4043; el-Beyhakî, *Sünen*, c. 7, s. 84, no: 13268; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, c. 20, s. 434, no: 1055, 1056; ed-Dârekutnî, *Sünen*, c. 3, s. 252, no: 31.

zaman, onun yüz güzelliğini sorduğu gibi saçını da sorsun. Çünkü saç, güzellik veren iki şeyden birisidir”⁵⁹ denilmektedir.

Dört mezhep imamına göre de evlenilecek kızın yüzüne bakmak gerekir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) evlenilmek istenen kadına bakmaya mutlak suretle izin vermiş ve bu hususta kadından müsaade almayı şart koşmamıştır. Zaten kadın genellikle bu izinden utanır. Bakan kimsenin o kadını beğenmeme ihtimali de vardır. İzin şart koşulduğu takdirde beğenilmeyen kadın gücenir. Onun içindir ki, âlimlerden bazıları, kadına dünür göndermeden önce onu görmenin ve ona bakmanın müstehab olduğunu söylemiştir. Eğer bir erkek, dünür gönderip de kadını beğenmez ve onunla evlenmezse, kadının gücenebileceğine dikkat çekmiştir.⁶⁰

Düğünden önce tarafların birbirlerini görüp tanınması konusunda İslam’ın getirdiği uygulama, hem aşırıktan uzak hem de maksadın gerçekleşmesi için daha uygundur. Evlenmek isteyenlerin, beraberlik ve mutluluklarına katkısı bulunur düşüncesiyle, yanlarında veya yakınlarında üçüncü bir şahsı bulundurarak, konuşup anlaşmasına izin verilmiş, hatta bu teşvik edilmiştir. Yukarıda kaydettiğimiz hadise göre, Sahabeden biri, bir kadınla evlenmek istemiş, Rasûlullah da kendisine, kadını görüp görmediğini sormuştur. Görmedim, cevabını alınca da “Onu gör, çünkü bu ileride mutlu olmanız için en iyisidir”⁶¹ buyurarak, günümüzdeki âdetlere zemin hazırlamıştır. Burada maksat, evlenecek kişilerin birbirini tanınmasıdır. Ancak; bu fırsatı değerlendirerek ileri gidilmemelidir. Bunun için yanlarında birilerinin bulunması ya da topluluk içerisinde, kuytu yerlere gitmeden, bu görüşmenin gerçekleşmesi sağlanmalıdır.

d. Dünürcü Üzerine Dünürcü Gitmek

Anadolu’nun bütün yörelerinde bulunan güzel adetlerden birisi de dünürcü üzerine dünürcülük yapılmamasıdır. Bu davranış toplum tarafından ayıp karşılanıp kınanır ve ailelerin arasını açarak düşmanlık duygularının kabarmasına neden olur. Eğer böyle bir durum olacaksa kız ile ya da kızın annesiyle gizlice konuşularak kendilerinin de o kızı isteme eğiliminde oldukları duyurulur. O dünürcülük sonuçlanıncaya kadar başka birileri tarafından dünürcülük yapılmaz. İşte; İslam kültürüyle yoğrulmuş Anadolu insanının bu güzel davranışı, kaynağını Peygamber terbiyesinden almıştır. İslam’ın kazandırdığı güzel bir davranış olarak da Anadolu’da adet haline gelmiştir.

⁵⁹ İbnü'l-Cevzî, *Mevdüât*, c. 2, s. 262;es-Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, c. 2, s. 139.

⁶⁰ Davudoğlu, *Müslim Tercüme ve Şerhi*, c. 7, s. 271.

⁶¹ en-Nesâî, *Nikâh*, 17.

Câhiliye devrinde evlenme konusunda rekabet yapılırdı. Bir kimsenin evlenmek istediği bir kadınla evlenebilmek için, ilk isteyen şahıs ilgisini kesmeden, çeşitli yollara başvurulur, bu kadına talip olunurdu. Hz. Peygamber (s.a.v.), toplumsal hayatta her zaman önemli bir yer tutan kız isteme âdetinin başkalarını da ilgilendiren, belli başlı kurallarını belirlemiştir. İnsanlar arasında kırıcı olmaması için, en uygun olan yöntemi tavsiye etmiş ve hadisleriyle insanları daha mutlu bir hayata yönlendirmiştir. Ebû Hureyre'nin (r.a.) rivâyet ettiği bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Bir kimse, (din) kardeşinin bir kadına evlenmek için istekli çıkması üzerine o kadına talip olmasın.”⁶² İbn Hibbân'ın kaydettiği bir rivâyette fazlalık olarak “tâki evlenene ya da vazgeçinceye kadar” ibaresi yer almıştır.⁶³ Ancak bunun; dünürçülüğün yapılıp mehrin belirlenmesinden ve her iki tarafında mehr üzerinde anlaşmasından sonraki aşamayı içerdiği belirtilmiştir.⁶⁴ İmam Şâfi'ye göre, konuyla ilgili hadisin manası; “Bir adam bir kadını isteyince, kadın razı olup ona meylederse, bir başkasının o kızı istemeye artık hakkı yoktur. Eğer kızın rızasını veya meylettiğini bilmezse, o zaman isteyebilir.” Şâfi'nin bu yorumuna delil, Fâtıma b. Kays'ın kıssasıdır. Çünkü bahsedilen rivâyette o, kendisini iki kişinin talep ettiğini söylerken, bunlardan birine meylettiğini söylememiştir. Eğer böyle bir şey söyleseydi; Hz. Peygamber (s.a.v.), ona razı olduğunun dışında üçüncü bir şahıs göstermezdi.”⁶⁵

İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘Bir kısmınızın diğerinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasını ve din kardeşinin dünürçülük yaptığı bir kıza dünürçü göndermesini menetti. Tâ ki o kardeşi, kız istemeyi terk edinceye ya da kızı isteyebilmesi için ona izin verinceye kadar.’”⁶⁶ Başka bir Hadiste de; “Bir kişi bir kızı istediğinde, onunla evleninceye ya da onu terk edinceye kadar başkası o kıza dünürçü göndermesin.” buyurulmuştur.⁶⁷

Ebû Hureyre'nin (r.a.) bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.v.); “Bir kişi, din kardeşinin dünürçülüğünün üzerine dünürçü göndermez. Din kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık etmez...” buyurmuştur.⁶⁸

⁶² Müslim, *Nikâh*, 51, 52, 53, 54; Ebû Davud, *Nikâh*, 16-17; Mâlik, *Nikâh*, 1; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 42, 394, 487; İbn Mâce, *Nikâh*, 10; İbn Hibbân, *Sahih*, c. 9, s. 352, no: 4046; c. 9, s. 355, no: 4048; c. 9, s. 358, no: 4050; Ayrıca el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* isimli eserinde bu tür rivâyetleri bir araya getirmiştir. c. 4, s. 276.

⁶³ İbn Hibbân, *Sahih*, c. 9, s. 358, no: 4050

⁶⁴ İbn ü'l-Esîr, *en-Nihâye*, c. 2, s. 45.

⁶⁵ et-Tirmizî, *Nikâh*, 38.

⁶⁶ el-Buhârî, *Nikâh*, 45; Müslim, *Nikâh*, 49-56; et-Tirmizî, *Nikâh*, 38; Ebû Davud, *Nikâh*, 16-17; Mâlik, *Nikâh*, 1; en-Nesâî, *Nikâh*, 19.

⁶⁷ el-Buhârî, *Nikâh*, 46.

⁶⁸ Müslim, *Nikâh*, 38, 50.

Nevevî; “Bu hadisler, din kardeşinin dünürçülüğü üzerine dünürcü göndermenin haram kılındığını gösteren açık delillerdir.” demiştir. Eğer kız tarafı açıkça kabul edip kızı isteyen de vazgeçmeyip, başkasına onu istemek için izin vermemişse, bir kişinin o kıza dünür göndermesi bütün âlimlere göre haramdır. Bu takdirde; o kızı isteyip evlenirse âsî olur. Fakat nikâh sahih olup, fesh edilemez. Bazıları hadisteki yasaklamayı, kadının birinci talibi ile evlenmeye rıza göstermesi haline atfetmişlerdir. Şu halde; iki taraf rıza gösterip mehir üzerinde anlaşmaya varmadıkça, başkasının bu kadını istemesinde bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.⁶⁹ Ancak yine de, toplum arasında bir buğz ve nefrete yol açmamak için, dünürçülük sonuçlanmadan bir başkasının yeni teklifle kız tarafına gitmesi, Anadolu toplumu tarafından hoş karşılanmamaktadır. Toplumun bu âdeti, yukarıda kaydettiğimiz rivâyetler ışığında ortaya çıkmış olup, örf ve âdetlerin kaynağı hakkında açık bilgi vermektedir.

e. Dünürçülükte Kız Evinde Bir Erkeğin Bulunması

Kız isteme merasimi genellikle önce kadınlar arasında başlasa da resmiyete döküldüğünde erkekler tarafından gerçekleştirilir. Anadolu’da uygulanış şeklindeki küçük farklılıklarla birlikte aynı adet, öz olarak her tarafta geçerlidir.⁷⁰ Anadoludaki bu durum hadisler tarafından da desteklenmektedir. Nitekim Hz. Peygamber; “Veli(den izin)siz hiç bir nikâh olamaz.”⁷¹ “Kadın kadının nikâhını kıyamaz. Kadın kendi nefsinin nikâhını da kıyamaz. Çünkü şüphesiz zâniye kadın, kendi nefsinin nikâhını kıyan kadındır.”⁷² “Nikâh ancak veli ile gerçekleşir”⁷³ buyurmuştur.

Hadislerin işaret ettiği bu âdetin Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında uygulamaları oldukça fazladır. Biz burada bazı örnekler kaydederek aradaki yakın ilişkiye işaret etmek istiyoruz.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Hz. Hatice’ye (r.a.) dünürçülüğü esnasında Hz. Hatice’nin (r.a.) babası olmadığı için amcası çağrılmış ve son söz olarak onun “verdim” demesi ya da onun huzurunda anlaşma sağlanması istenmiş ve böyle de gerçekleşmiştir.⁷⁴ İbn Ömer (r.a.) de; “Osman b. Maz’un vefat ettiği zaman geride yetim bir kız bırakmıştı. Kızın amcası olan dayım Kudâme (b. Maz’un) ona danışmadan nikâhını bana yaptı. Bu iş, kızın

⁶⁹ Bkz. Davudoğlu, *Müslim Tercüme ve Şerhi*, c. 7, s. 251-252.

⁷⁰ Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, s. 9; Yurt Ans. c. 1, s. 393; 484; 678.

⁷¹ İbn Mâce, *Nikâh*, 14.

⁷² İbn Mâce, *Nikâh*, 14; el-Beyhakî, *Sünen*, c. 7, s. 110, no. 13410, 13412, 13413; c. 8, s. 343, no: 17468.

⁷³ er-Rebî, *Müsnedü’r-Rebî*, c. 1, s. 206, no: 510.

⁷⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, c. 1, s. 131-133; Ayrıca bkz. Kara Davud, *Delâilu’l-Hayrât Şerhi Kara Davud*, s. 420-421.

babasının ölümünden sonra oldu. Kız, amcasının yaptığı bu nikâh işinden hoşlanmadı ve el-Muğîre b. Şu'be ile evlendirilmesini istedi. Sonra, amcası onu el-Muğîre ile evlendirdi.” demiştir.⁷⁵ Bu evliliklerde kız, babası olmadığı için, âdete göre yine akrabasından bir erkek evlendirmiştir.

Konumuzla ilgili tipik örneklerden birisi de Ümmü Seleme'nin (r.a.) şu rivâyetidir. “Onun iddeti sona erince Hz. Ebû Bekir (r.a.) bir elçi göndererek onu istetti (evlenme teklif etti). Ümmü Seleme bu teklifi kabul etmedi. Derken, Rasulullah (s.a.v.) Hz. Ömer'i (r.a.) ona göndererek, kendisi için istetti. Ümmü seleme, Ömer'e: “Rasûlullah'a haber ver. Ben çok kıskanç bir kadıyım. Ayrıca benim çok çocuğum var, bir de velilerimden hiç birisi burada hazır değil!” dedi. O da gidip Rasulullah'a aktardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ömer'e: “Ona dön ve kendisine şöyle de: “Kıskançlığına gelince senden onu gidermesi için Allah'a dua edeceğim. Çocuklarına gelince, onların himayesi de görülecektir. Velilerin meselesine gelince, onlardan burada olan ya da olmayan hiç kimse bu evliliğe karşı çıkmayacaktır” buyurdular. Bunun üzerine oğluna: “Ey Ömer! Kalk. Rasûlullah ile beni nikâhla” dedi. O da nikâhlandı.”⁷⁶

Hz. Peygamber zamanında, evlendirme konusunda yaygın olan bu âdetin dışında bazı farklı uygulamalar da vardı. Dul kadın kendisinin evlendirilmesi konusunda velisinden izin almaksızın karar verebilmekteydi. Günümüz Anadolu toplumunda da dul kadın evlenirken, bakire kızın evlenmesinde olduğu gibi, babasının birinci derecede söz sahibi olması yerine, Ümmü Seleme gibi kendisi karar vermekte ve Ümmü Seleme'nin oğluna dediği gibi, formalite olarak ailesini işe müdahil etmektedir. Ancak kızların evlendirilmesinde bu tür bir şey ayıp olarak karşılanmakta ve örf adetlere ters olduğu için de kınanmaktadır. Nitekim İbn Abbas'ın (r.a.) bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.v.); “Dul kadın kendisini evlendirme konusunda velisinden daha çok hak sahibidir. Bakireye gelince onun izni istenir. Onun izni susmasıdır.” buyurmuştur.⁷⁷

Evlenme konusunda dul ile bakire kadın aynı şekilde değerlendirilmemiştir. Birisi kendisini evlendirme konusunda söz sahibi iken, diğersinin izni istenmekte. O da gönlünün olup olmadığını farklı şekillerde ortaya koymaktadır. Şimdi, toplumun bu konudaki uygulamasına ve bununla ilgili rivâyetlere geçeceğiz.

⁷⁵ İbn Mâce, *Nikâh*, 14.

⁷⁶ en-Nesâî, *Nikâh*, 28.

⁷⁷ er-Rebî, *Müsnedü'r-Rebî*, c. 1, s. 206, no: 511.

f. Kızın İzninin Alınması

Kızın izninin alınması konusunu iki bölümde inceleyeceğiz. Çünkü bakire ile dul bayanın izni farklıdır. Biri konuşmaya utanırken diğeri fikrini açık açık ifade edebilmektedir. Toplum bunun bilincinde olduğundan tepkileri gerektiği gibi yorumlamaktadır. Zaten rivâyetlerde de bakire ile dulun izninin farklı olduğu vurgulanmıştır. Öncelikle bakirenin iznini ele alacağız.

Yukarıda kaydettiğimiz gibi, dünürcülükte ailelerin büyükleri söz sahibidir. Onlar konuşup anlaşılır. Ancak, muhakkak evlenecek kızın fikri sorulur ve onun razı olup olmadığı öğrenilir. Genellikle, kızın istemediği birisine olumlu cevap verilmez. Anne ve baba verme taraftarı ise, kızlarına bu konuda ne düşündüğünü sorarlar. Kız, damat adayını beğenmiş ve evlenmeye karar vermişse hiç cevap vermez. Ancak beğenmemişse, ağlayarak ya da açıkça konuşarak evlenmek istemediğini ifade eder. Aslında bu, Hz. Peygamber'in hadislerinde de aynen ifade edilmiştir. Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.v.); “Dul kadın, kendinin evlenmesi konusunda velisinden daha çok hak sahibidir. Bakirenin ise evlendirilmesi hususunda izni istenir.” “Yâ Rasûlullah! (s.a.v.) şüphesiz bakire konuşmaktan haya eder” denilince, Hz. peygamber (s.a.v.); “Bakirenin izni onun susmasıdır,” buyurmuştur.”⁷⁸

165

İbn Büreyde'nin bildirdiğine göre “Bir kız Hz. Peygamber'in yanına gelerek, “Babam hakirliğini benimle giderip yükselmek için, beni erkek kardeşinin oğluyla evlendirdi.” diye söyleyince Hz. Peygamber yapılan nikâhın kabul ya da ret işini kıza bırakmıştır. Bunun üzerine kız; “Ben babamın yaptığı işi kabul ettim. Ancak, babaların böyle yapmaya haklarının olmadığına kadınlarca bilinmesini istedim” demiştir.”⁷⁹

Anadoluda yaygın olan Hanefî mezhebinin kurucusu İmam-ı Azam bu hadisi delil göstererek, velinin dul kadınla akıl baliğ olmuş bakireyi nikâha zorlayamayacağını savunmuştur.⁸⁰ Ona göre akıl baliğ bir kız, velisinin izni olmaksızın evlense nikâhı sahih ve geçerlidir. Hanefîlerden İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre bu nikâh, velinin kabulüne bağlıdır. İmam Şafi, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre ise kadınların ibaresiyle

⁷⁸ İbn Mâce, *Nikâh*, 11; Ayrıca bu tür rivâyetler için bakınız: Müslim, *Nikâh*, 64, 65, 66, 67,68; Ebû Davud, *Nikâh*, 22, 23, 24; et-Tirmizî, *Nikâh*, 18; Mâlik, *Nikâh*, 2; ed-Dârimî, *Nikâh*, 13; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 45, 165; İbn Hibbân, *Sahih*, c. 9, s. 398, no: 4088.

⁷⁹ İbn Mâce, *Nikâh*, 12.

⁸⁰ ez- Zeylaî, *Nasbu'r-Râye li-ehâdîsi'l-Hidâye*, c. 3, s. 182-183.

asla nikâh geçerli olamaz. Delilleri “velisiz nikâh olamaz” anlamındaki hadistir.⁸¹

Nikâhta velinin şart olup olmama meselesi ihtilaflıdır. İmam Mâlik ile Şâfiî bunun şart olduğu görüşündedir. Onlara göre, velisiz nikâh sahih değildir. İmam Ebû Yusuf’tan bir rivâyete göre veli şarttır. İmam Muhammed, velisiz kıyılan nikâhın velinin rızasına bağlı olarak caiz olduğu görüşündedir. Ebû Sevr’e göre kadın, velisinin izni ile kendini nikâh edebilir. Fakat velisinin izni yoksa nikâh caiz değildir. Hanefiler ve Şâfiîlerden bazılarına göre bakireden izin isteyen, baba veya dede olursa sukut yeterli, başkaları izin isterse rızasını açıkça sözle ifade etmesi gerekir. Çünkü kız babası ile dedesinden daha çok utanır. Dul kadının ise, sözle izin vermesi gerekir.⁸²

Dul kadının iznine gelince; Baba ya da bir başkası, bakire ya da dul bir kadını rızası olmadan nikâh edemez. Ebû Hureyre’nin (r.a.) rivâyet ettiğine göre Nebî (s.a.v.) bu konuda şöyle demiştir: “Dul bir kadın, kendisinin evlendirilmesini istemedikçe birisine nikah edilemez. Bakire kız ise, izni alınmadıkça nikâh edilemez. Allah Rasûlü’ne (s.a.v.) onun izninin nasıl olduğu sorulunca O (s.a.v.), “Bakirenin izni susmasıdır” demiştir.⁸³

“Ensar’dan olan Abdurrahman b. Yezîd ile Mücemmî b. Yezîd (r.a.) isimli iki kardeşten rivâyet edildiğine göre, Onlardan Hizam isimli bir adam (Hansa adındaki) kızının nikahını yapmış, sonra kız babasının yaptığı nikah işinden hoşlanmayarak Rasûlullah’ın (s.a.v.) yanına varıp (durumu) ona anlatmıştır. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) kızın babasının yaptığı nikâh işini iptal etmiş, kız da bundan sonra Ebû Lübâbe b. Abdî’l-Münzir ile evlenmiştir. Ravi Yahya, o kızın dul olduğunu anlatmıştır.”⁸⁴

Görüldüğü gibi bakire ve dul kadının evlendirilmesinde onların iznini alma şeklindeki Anadolu’da görülen örf ve âdetler Hz. Peygamber’in hadisleri ve Asr-ı Saadetin uygulamalarıyla örtüşmektedir. Bu da bize günümüzdeki örf adetler üzerinde hadisin etkisini göstermektedir.

⁸¹ el-Merginânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 196; Davudoğlu, *Müslim Tercüme ve Şerhi*, c. 7, s. 262.

⁸² el-Merginânî, *el-Hidâye*, c. 1, s. 197; Davudoğlu, *Müslim Tercüme ve Şerhi*, c. 7, s. 264-265.

⁸³ el-Buhârî, *Nikâh*, 41.

⁸⁴ Ebû Davud, *Nikâh*, 25-26; ed-Dârimî, *Nikâh*, 14; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 328; İbn Mâce, *Nikâh*, 12; Ayrıca bkz. el-Buhârî, *Nikâh*, 42; er-Rebî, *Müsned*, c. 1, s. 206, no: 512; el-Beyhakî, *Sünenü*, c. 7, s. 119, no: 13464; et-Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, c. 19, s. 446, no: 1084.

g. Nişanlanma

Nişan; dünürçülüğün olumlu sonuçlanmasından sonra, evliliğe yönelik topluma açık olarak yapılan ilk resmi merasimdir. Evlenme yolunda en ciddi adım olup resmiyet içerir ve bu törenle tarafların evleneceğinin toplumca bilinmesi hedeflenir. Nişan merasiminin mazisi oldukça eskidir. Eski Türklerde nişanlanma müessesesine önem verilirdi.⁸⁵ Evlenmeyi düşünen çiftlerin birbirine yüzük takarak, mendil vererek nişanlı olduklarını göstermeleri adetten sayılırdı.⁸⁶

Anadolu'da nişan merasimi, aile arasında sadece bir yüzük takma şeklinde veya bir salonda, kalabalık davetliler huzurunda ve özel hazırlıklar yapılarak olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Yüzük özel bir merasimle akılır. Nişan yüzükleri, ince kırmızı bir kurdela ile birbirine bağlanır ve bir tepsi içerisinde getirilir.⁸⁷ Bu konuda farklı uygulamalar vardır.⁸⁸ Ancak biz burada teferruata girmeyeceğiz.

Nişanlanma, Osmanlıdaki Hukuk-u Aile Kanunu (H.A.K.) ile hukukî bir müessese olarak kabul edilmiştir. H.A.K.'ın birinci maddesinde; nişanlanmak ile veya vaat ile nikah kıyılmış olmaz, hükmü vardır. Nişanın bozulması durumunda mehir olarak verilen malın aynen ya da bedelen geri ödenmesi karara bağlanmıştır. Sebep olmadan bozulursa tazminat davası açılabilirdi. 20 Nisan 1917 tarihinde İzmir Şer'iyye mahkemesinde verilen karar bu tazminat davasını tasdik ediyor. Karar şöyledir: "Davacı olan nişanlı kız, 10 Haziran 1916 tarihinde davalı O.Z. ile nişanlanmıştır. Kız nişandan dolayı, halı dokumakta kullandığı aletini satmış; ancak bir süre sonra erkek, nişanı sebepsiz olarak bozmuştur. Kız bir dava açarak, aletlerin satış fiyatıyla yeni aletler satın almak için ödediği meblağ arasındaki fark ve reddettiği siparişlerden kaybettiği kazanç karşılık olarak 500 TL. Ödenmesini mahkeme kararıyla hak etmiştir."⁸⁹

Anadolu'daki nişan törenlerinde en önce göze çarpan şey, yüzük takma ve altın mücevher türü hediyelerin geline takdim edilmesidir. Aslında bu; Eski Türkler'de ve Şamanizm'deki, evlenmeyi düşünen çiftlerin birbirine yüzük takıp mendil vererek nişanlı sayılmaları âdetine dayansa da⁹⁰ bu âdet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) evlenecek kişilere, gelin adayına en azından

⁸⁵ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 274.

⁸⁶ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 166.

⁸⁷ Araz, Günay, Tan, Toygar, Öksüz, Seyidoğlu, *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve âdetlerimiz (Türk Töresi)*, s. 37-38.

⁸⁸ Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, s. 11-12; Yurt Ans. c. 1, s. 312, 393, 484 678; c. 2, s. 1205, 1363, 1427, 1509

⁸⁹ Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 294.

⁹⁰ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 166.

demirden bir yüzük takmayı tavsiye etmesiyle,⁹¹ halk arasında daha da kabul görmüştür. Hz. Peygamber'in maddî ve manevî hatıralarına ayrı bir önem veren Anadolu halkı, yüzük takma tavsiyesini, eskiden âdeti olduğu üzere, hiç bir toplumun ciddiye almadığı kadar ciddiye almış ve onun için adeta başlı başına bir tören düzenlemiştir. Yüzük takma töreni nişan merasiminin en önemli aşamasıdır. Nişan töreninde yapılan diğer şeyler, yani ziyafet verme, eğlence düzenleme, davetiyelerle insanların oraya toplanması, nişan yüzüğünün takılmasına bir zemin hazırlama olarak değerlendirilebilir. Çünkü nişan töreni, yüzüklerin takılmasıyla doruk noktaya ulaşır ve davetliler artık bundan sonra dağılma aşamasına geçerler.⁹² Ayrıca nikâhın önemli bir şartı olan mehir verme uygulaması da, nişanda mücevherler takılarak, örf adet haline getirilmiş ve böylece nikâh töreni, herkes tarafından bilerek veya bilmeyerek dini kalıplara uygun bir hale sokulmuştur. Bunun gibi, diğer adetlerimizin de kökeni biraz araştırıldığında, bunların bir dini uygulamanın, yani Hz. Peygamber'in bizlere bıraktığı hatıralardan birisinin, topluma mal olmuş ve günümüze kadar yaşatılmış bir şekli olduğu anlaşılacaktır. Nişan töreninden sonra, evlilik için son hazırlıkların yapılmasına geçilir. Şimdi bu hazırlıklar ile ilgili adetlere geçeceğiz.

h. Çeyiz

Çeyiz; evlilik hazırlığının en önemli aşamasıdır. Onunla yeni bir ev kurmak için ihtiyaçları tamamlama amaçlanır. Anadolu'da aileler, çocukların kendilerine Allah'ın bir emaneti olduğunu düşünerek, onları yuvadan uçurmak ve yeni bir ev kurmak için çeyiz hazırlamayı bir görev bilirler. Bu âdet, Hz. Peygamber'in Müslümanlara sunduğu aile yapısının gereği ve anne - babanın görevi olarak algılanır. Çünkü Ata İbnu Yesâr'ın (r.a.) bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Fâtıma'ya çeyiz olarak kadife bir örtü, bir su kabı ve içerisi bir çeşit ot ile doldurulmuş minder vermiştir.⁹³ O'nu örnek alan Anadolu halkı, yapabildiğinin en iyisini yapmaya çalışmış, Hz. Peygamberin kızına yaptığı gibi çeyiz hazırlamış, bunu göstermek için de çeyiz görme âdeti oluşturmuştur. Görüldüğü gibi bu âdet, temel olarak Hz. Peygamber'in uygulamasını andırmaktadır.

i. Okuntu (Davetiye)

Düğünün başlamasından bir kaç gün önce, yakın akraba ve dostlar, davetiye yazısı ya da okuntu denilen bir hediye ile düğüne çağrılır. Bu daveti yapmak üzere bir kişi görevlendirilir. Görevli, kendisine verilen

⁹¹ el-Buhârî, *Nikâh*, 49.

⁹² Uğur, *İçel Folkloru II*, s. 13. Araz, Günay, Tan, Toygar, Öksüz, Seyidoğlu, *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve âdetlerimiz (Türk Töresi)*, s. 38.

⁹³ en-Nesâî, *Nikâh*, 81.

listedeki kişileri tek tek dolaşarak davetiyelerini verir ya da sözlü olarak davetli olduklarını bildirir.

Hz. Peygamber zamanında da bugünkü okuntu ve davetiye âdetinin benzeri bir uygulama yapılmaktaydı. Enes'in (r.a.) bildirdiğine göre, Nebî (s.a.v.) bir kadınla evlenirken, Enesi insanları yemeğe davet etmek için göndermiştir.⁹⁴ Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.); “Biriniz davete çağrılırsa hemen ona gitsin!” Başka bir rivâyette de “Sizden biriniz, bir düğün davetine çağrılırsa hemen icabet etsin” buyurmuştur.⁹⁵ Hz. Peygamber zamanında sözlü olarak yapılan bu davet, günümüzde çeşitli metotlarla yapılmaktadır. Bunlardan birisi “okuntu” denilen hediyelik eşyalardır.

İkinci bir davet yöntemi de; düğün yeri ve zamanını belirten, davetiye kartları bastırmaktır. Günümüzde uygulanan bu tür davetiye, aynı zamanda düğün için ilan vazifesi görmektedir. Nikâhın sıhhat şartlarından birisi olan **ilân** gerçekleştirilmezse, gizli nikâh olarak kabul edilir ve insanları suizanna teşvik ettiği için dinen de uygun bir davranış olmaz. Görüldüğü gibi bu âdetin temel mantığı, nikâhta ilan şartını gerçekleştirmektir. Nitekim ilan etmenin nikâh açısından önemini şu hadisler açıkça ortaya koymaktadır: “Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde yapın, üzerine de def vurun.”⁹⁶ “Bu evlenme işini duyurunuz ve bunun için def çalınız.”⁹⁷ “Nikâhta haramla helali ayıran fark, def ve sestir.”⁹⁸

O günün adetleri arasında ilan, bu şekilde yapılmaktaydı. Ancak günümüzde insanlar, iletişim araçlarının gelişmesi ve dünyanın küçük bir köy haline gelmesi sebebiyle, uzaklardaki akraba ve dostlarına, en sevinçli günleri olan düğünlerini haber etmek için yeni yöntemler geliştirmiştir. Bunların ortak yönü, düğün merasimini insanlara duyurmaktır. Ayrıca bu amaçla, genellikle köylerde olmak üzere, düğün evine bayrak asılarak düğünün ilan edildiği görülmektedir.

Bayrak asma düğüne davet ve çağrı anlamı taşımaktadır. Günümüzde, sadece köy yerlerinde düğün yapan kişilerin uyguladığı bir adet olarak varlığını devam ettirmektedir. Yukarıda kaydettiğimiz gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) düğün ve nikâh işleminin ilan edilmesini, gizlilikten kurtarılmasını istemiştir.⁹⁹ Bayrak asma töreni ile o evde düğün olduğu ilan edilmektedir. Ayrıca bu davranış Türk milletinin bayrağa olan saygısını da ortaya

⁹⁴ el-Buhârî, *Nikâh*, 68.

⁹⁵ Müslim, *Nikâh*, 97 - 101.

⁹⁶ et-Tirmizî, *Nikâh*, 6.

⁹⁷ İbn Mâce, *Nikâh*, 20.

⁹⁸ et-Tirmizî, *Nikâh*, 6; en-Nesaî, *Nikâh*, 72; İbn Mâce, *Nikâh*, 20; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 418; c. 4, s. 5, 259; el-Beyhakî, *Sünen*, c. 7, s. 289, no: 14471.

⁹⁹ et-Tirmizî, *Nikâh*, 6; İbn Mâce, *Nikâh*, 20.

koyması açısından önemlidir. Ancak bizim konumuza hitap eden yönü, nikâhın ilanına olumlu katkı sağlamasıdır.

j. Düğün Süresi

Anadolu’da düğünler genellikle iki gün sürmekle birlikte bazen farklı uygulamalar da görülmektedir. Ege’de düğün dört gün olup, birinci gün bayrak dikme, ikinci gün kına, üçüncü gün gelin alma, dördüncü gün duvak günüdür.¹⁰⁰ Aslında fiili olarak; düğün Cuma akşamı başlayıp, Pazar akşamı sona erer. Yani tam iki gün sürer. Bu iki günden önce yapılanlara düğüne hazırlık, sonra yapılanlara da düğün sonu faaliyetler denilebilir.

İslam ile tanışmadan Türkler’de düğün günleri üç günden başlayıp, kırk güne kadar çıkmaktaydı. Ancak Hz. Peygamber’den (s.a.v.) aktarılan, düğün töreninin iki gün olmasının daha uygun olacağına dair rivâyetler rehber edinilince Anadolu toplumunda düğün törenleri çoğunlukla Cuma akşamı başlayıp, en geç pazar akşamı sona ermiştir. Bazen de salon düğünlerinde bu süre sadece bir günle sınırlandırılmıştır. Konuyla ilgili rivâyetleri aşağıya kaydederek inceleyeceğiz.

Ebû Hureyre’nin bildirdiğine göre Rasûlullah (s.a.v.); Düğün yemeğinin ilk gününün hak, ikinci gününün meşru, üçüncü gününün ise riya ve gösteriş olduğunu söylemiştir.¹⁰¹

170

Sadece İbn Mâce’nin tahric ettiği bu rivâyet, şu senetle bize ulaşmıştır: Ebû Hureyre (v.57), -Süleyman Mevlâ Uzza el-Eşcaî (v.101), -Mansur b. el-Mu’temer es-Sülemî (v.132), -Abdumelik b. el-Huseyn en-Nehaî el-Vâsîfî (v.?), -Yezid b. Hârûn es-Sülemî (v.206), -Muhammed b. Ubâde el-Vâsîfî, -İbn Mâce.¹⁰²

Bu rivâyetin ravilerinden olan Abdumelik b. el-Hüseyn en-Nehaî’nin hadis âlimlerinden Yahyâ b. Maîn, Ebû Davud es-Sicistânî, Ebû Zur’a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî ve en-Nesâî tarafından tenkit edilip, zayıf olduğuna hükmedilmiştir.¹⁰³ Aynı manayı içeren, ancak fazlası olan bir rivâyet de Tirmizî tarafından şu şekilde kaydedilmiştir: “İlk günün velime yemeği hak, ikinci günün yemeği sünnet, üçüncü günün yemeği ise gösteriştir. Kim gösteriş yaparsa Allah onu (Kıyamet Günü) teşhir eder.”¹⁰⁴ Rivâyetin senedi şöyledir: Abdullah b. Mesut (v.32), -Abdullah b. Habib b.

¹⁰⁰ Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, s. 70 vd; Yurt Ans. c. 1, s. 484; c. 2, s. 1066.

¹⁰¹ İbn Mâce, *Nikâh*, 25.

¹⁰² İbn Mâce, *Nikâh*, 25.

¹⁰³ İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, c. 12, s. 240, no: 1006

¹⁰⁴ et-Tirmizî, *Nikâh*, 10.

Rebia es-Sülemî (v.72), -Atâ b. es-Sâib b. Mâlik (v.136), -Ebû Muhammed Ziyât b. Abdullah el-Âmirî (v.183), -Ebû Abdullah Muhammed b. Mûsa b. Nufey' el-Basrî (v.248), - Tirmizî.¹⁰⁵

Tirmizî'nin kaydettiği bu rivâyetin senedinde bulunan Ebû Muhammed Ziyad b. Abdullah el-Âmirî (v. 183), hadis alimleri tarafından tenkit edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn ve Ebû Zur'a er-Râzî, onun çok hata yaptığını, meğâzî ile ilgili rivâyetleri dışındakilerin sağlam olmadığını, onun münker ve gariblerinin çok olduğunu bildirmişlerdir.¹⁰⁶ Aynî de, Buhârî'nin düğün süresini iki ya da yedi günle sınırlandırmayan başlığına dayanarak, bu rivâyetlerin Buhârî tarafından sahih görülmediği kanaatini kaydetmiştir.¹⁰⁷

Bu rivâyetler, aslında senet yönünden sağlam olmasalar bile, toplum arasında kabul görmüş ve zorunlu olmamakla birlikte, Anadolu'da düğün törenlerinin iki gün ya da en fazla üç gün yapılmasını halk nazarında meşru bir zemine oturtmuş olabilir. Bu da göstermektedir ki bir şeyin toplumda meşru olarak kabul edilebilmesi için onun ille de sağlam delillere dayanması gerekmemektedir. Bazen zayıf rivayetler, bazen de uydurma rivayetlerle meşrulaştırma yapılabilmektedir. Her durumda da toplum nazarında hadislerin değeri açıkça ortaya çıkmaktadır.

k. Düğünde Çalgı, Şarkı ve Eğlence

171

Evlenecek kimseler için bir düğün şenliğinin yapılması, hemen hemen bütün kültürlerde görülmektedir. Bunların ortak özelliği; eğlenceye yönelik olması ve neşelenecek bir takım şeylerin yapılmasıdır.¹⁰⁸ İslam'da evliliğin, iki şahit huzurunda yapılması dışında, nikâh akdi için uyulması gerekli bir şekil, şart veya özel bir merasim mevcut değildir. Ancak evlenme gibi kişi ve toplum hayatında önemli yeri olan bir hadiseyi kutlama arzusu ve bu hukuki birleşmeyi herkese duyurarak, onu gayri meşru birleşmelerden ayırma gereği, düğün denilen içtimai olayı ortaya çıkarmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Nikâhı açıkça yapınız"¹⁰⁹ manasındaki hadisi, bazı rivâyetlerde, "Nikah esnasında def çalınız,"¹¹⁰ ilavesiyle tamamlanmış, nikahta helalle haram arasındaki ayırıcı işaretin def ve ses (müzik) olduğu belirtilmiştir.¹¹¹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eğlenceye, meşru dairede olmak

¹⁰⁵ et-Tirmizî, *Nikâh*, 10.

¹⁰⁶ el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c. 9, s. 487-489; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. 3, s. 323, no:685.

¹⁰⁷ el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, c. 20, s. 157.

¹⁰⁸ Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, s. 148-198, 268 vd. Yurt Ans. c. 1, s. 484; c. 2, s. 847, 1066, 1363.

¹⁰⁹ A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 5.

¹¹⁰ İbn Mâce, *Nikâh*, 20; et-Tirmizî, *Nikâh*, 6.

¹¹¹ İbn Mâce, *Nikâh*, 20; et-Tirmizî, *Nikâh*, 6.

kaydıyla, olumlu baktığı, bu konuda bize ulaşan hadislerden anlaşılmaktadır. Bunlardan birkaç tanesini aşağıya kaydederek, Hz. Peygamber'in ve ashabın konuya bakışlarını arz etmeye çalışacağız.

Ebü'l-Huseyn Hâlid el-Medenî'den (r.a.) nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: Biz bir âşûre günü Medîne'de idik. Cariyeler, def çalıp nağme ile şarkı söylüyorlardı. er-Rubeyy binti Muavviz'in yanına girdik ve cariyelerin durumunu ona anlattık. Kendisi bize şöyle dedi: "Ben, gelin olduğumun kuşluk vaktinde, Peygamber (s.a.v.) evlenme törenime gelerek odama girdi. O sırada iki kız def eşliğinde nağme ile söz söylüyor ve Bedir savaşında şehit edilen babalarımın menkıbelerini anıyorlardı. Bu kızlar söyledikleri sözler arasında: "İçimizde yarın ne olacağını bilen bir Peygamber de vardır" diyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): "Bu söze gelince bunu söylemeyiniz. Yarın ne olacağını Allah'tan başka kimse bilmez" buyurdu."¹¹² Yani Hz. Peygamber (s.a.v.) eğlenceye veya şarkıya karşı çıkmak yerine, o şarkının içinde söylenen şeyin yanlış olduğuna dikkat çekmiş ve eğlenceye müdahale etmemiştir. Eğer yanlış bir şey olsaydı, nasıl ki; "böyle söylemeyin" demişse, aynı şekilde; "bunu yapmayın, bu dinen mahzurludur," derdi. Çünkü peygamberin, yanında yapılan şey yanlış olsaydı muhakkak ona müdahale ederdi. Eğer müdahale etmemişse, bu durum *takriri sünnet* anlamına gelmektedir.¹¹³

Başka bir rivâyette de, Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle demiştir: Âişe (r.a.), yakını olan bir kızı, Ensar'dan bir adamla evlendirdi. (Gelin götürüldükten sonra) Rasûlullah (s.a.v.) geldi ve orada bulunanlara "Genç kızı damadın evine gönderdiniz mi?" buyurdu. Sahabiler "Evet" dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) "Def çalıp nağme ile şiir söyleyecek birini gelinle beraber gönderdiniz mi?" buyurdu. Âişe (r.a.) "Hayır" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.); "Şüphesiz Ensar, içlerinde gazel (âdeti) bulunan bir kavimdir. Keşke onlara: *اتيناكم اتيناكم فحيانا وحياكم* "Size geldik size geldik. Artık Allah bize de size de uzun ömür versin." diyecek birini gelinle beraber gönderseydiniz" buyurdu.¹¹⁴

Yine Hz. Âişe'nin (r.a.) bildirdiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.); "Bu evlenme işini (halka) duyurun ve bunun için def çalınız."¹¹⁵ "Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde yapın, üzerine de def vurun" buyurmuştur.¹¹⁶

¹¹² el-Buhârî, *Nikâh*, 48; İbn Mâce, *Nikâh*, 21; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c. 6, s. 134, no: 3409; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, c. 24, s. 273, no: 695.

¹¹³ Zeydan, *Fıkıh Usulü*, s. 160; Koçyiğit, *Hadis Usulü*, s.16; Yardım, *Hadis I*, s. 31.

¹¹⁴ el-Buhârî, *Nikâh*, 63; İbn Mâce, *Nikâh*, 21.

¹¹⁵ İbn Mâce, *Nikâh*, 20.

¹¹⁶ et-Tirmizî, *Nikâh*, 6.

Muhammed b. Hâtıb el-Cumahî de, Rasûlullah'ın (s.a.v.) “(Nikâhta) haramla helali ayıran fark, def ve sestir” buyurduğunu nakletmiştir.¹¹⁷

Meşru dairede, dînî ve ahlâkî kurallara ters düşmeksizin, düğünlerde eğlenmekte mahzur görülmemiştir. Hz. Peygamber bu konuda izin vermiş ve bazen kendisi de düğün eğlencelerine katılmıştır. Hz. Âişe (r.a.), bir yakınına Ensar'dan biri ile evlendirmek istediğinde Hz. Peygamber onun düğün yapmasının daha iyi olacağını, çünkü Ensar'ın kadınlarının eğlenceden hoşlanacağını söylemiş¹¹⁸ ve oraya da Erneb isimli bir kadını şarkı söylemek için gönderdiği nakledilmiştir.¹¹⁹ Amir b. Sa'd diyor ki; “Ben bir düğünde Karaza b. Ka'b ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî'nin yanına vardım. Orada cariyeler şarkı söylüyorlardı. O ikisine “siz Rasûlullah'ın iki arkadaşı iken ve Bedir savaşına katılan kimselerden iken, sizin yanınızda böyle mi yapıyorlar?” dedim. O, bana; “ister otur bizimle dinle, istersen de kalk git. Bize düğün esnasında eğlenmeye ruhsat verildi” dedi.¹²⁰

Hz. Peygamber'in o dönemdeki eğlenceye izin vermesi, Anadolu toplumunda, eski Türk âdetlerinden olan, davul çalarak eğlenme şeklinde tezahür etmiştir. Davul sesinin kötülüğüne dair rivâyetlere de rastlamak mümkündür. Ancak, müspet yöndeki rivâyetlerin daha çok ve daha güvenilir olduğu görülmektedir. Davul sesinin kötülüğü ile ilgili olarak Mücâhid (r.a.) şöyle demiştir: Ben, Abdullah b. Ömer'in yanında idim. Bir davul sesi işitti. Bunun üzerine iki parmağının ucunu kulaklarına soktuktan sonra oradan uzaklaştı. Hatta bunu üç defa yaptı. Sonra da “Rasûlullah (s.a.v.) böyle yapmıştır”¹²¹ dedi. Ancak Zevaid'de bunun ravisi Leys b. Ebî Selim'in zayıflığı hususunda cumhurun ittifak ettiği bildirilmiştir.¹²²

Kanaatimizce; Anadolu'da çalgılı ve eğlenceli düğünlere gitmeyen samimi Müslümanların gitmeme sebebi çalgı veya şarkı değil, bunlar icra edilirken kutsal bir müessesenin temelini atılması esnasında din açısından sakıncalı şeylerin yapılmasıdır. Kadınların uygunsuz bir şekilde oynaması, dansözlerin çıkartılması, içkili âlemlerin yapılması genellikle çalgılı düğünlerle birlikte düşünüldüğünden, böyle bir tepki ortaya konulmuş olabilir. Yoksa dinimizin çalgıya ve şarkıya bakış tarzının öğrenilmesi durumunda, samimi Müslümanların Hz. Peygamber'in uygulaması üzerine bir söz söylemeleri mümkün değildir. Daha önce kaydettiğimiz rivâyetlere göre Hz. Peygamber, o zamanki kültürün eseri olan def çalmaya, onun

¹¹⁷ et-Tirmizî, *Nikâh*, 6; en-Nesâî, *Nikah*, 72; İbn Mâce, *Nikâh*, 20; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 418; c. 4, s. 5, 259; el-Beyhakî, *Sünen*, c. 7, s. 289, no: 14471.

¹¹⁸ el-Buhârî, *Nikâh*, 63.

¹¹⁹ el-Buhârî, *Nikâh*, 48; İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. 4, s. 226, 320.

¹²⁰ en-Nesâî, *Nikâh*, 80.

¹²¹ İbn Mâce, *Nikâh*, 21.

¹²² el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, c. 4, s. 289.

eşliğinde oyun oynamaya ve şarkı söylemeye izin vermişse, bu demektir ki o döneme ait eğlenceye müdahale edilmemiştir. Günümüzde bazı kimseler eğlence denilince sadece def çalarak onun eşliğinde eğlenmeyi anlayıp, diğerlerini Hz. Peygamber zamanında görülmediği için gayri meşru saymaktadırlar. Oysaki o günün Arap toplumunda böyle eğleniliyordu. Aynı zaman diliminde Türkler davul zurnayla, batılılar belki de klarnetle eğleniyorlardı. Burada anlaşılması gereken konu, eğlenmenin meşru dairede yapılması halinde İslam'a aykırı olmadığıdır. Ancak Türk toplumu Müslüman olduktan sonra kendi eğlence aleti olan davul'u da def gibi meşru göstermek istemiştir. Aslında buna bile gerek yoktu. Kur'an'daki, savaş için besili atların hazırlanması emri, nasıl ki bu gün modern savaş aletleri olarak anlaşılıyorsa, bu da aynı şekilde, milletten millete ve yöreden yöreye değişen bir çalgı aleti olarak anlaşılmalıdır. Bir yerde bu def iken, diğerinde saz, bir diğerinde de saksafon, başka bir yerde de mızıkaya ya da kemençe olabilir. Bunların her birisi, âdâbı dairesinde, harama meydan vermeden yapıldığında, Hz. Peygamber'in müsaade ettiği eğlence kategorisine girecektir. Kaldı ki ney ya da keman gibi bazı müzik aletleri, erbabi tarafından çalındığı zaman, kişiyi manevi duygularla coşturabilecek türden şeylerdir.

1. Düğün Ziyafeti

Düğün ziyafetinin, nikâh akdi sırasında veya akiddeden sonra, zıfaf günü ya da zıfaftan sonra verileceği hususunda farklı uygulamalar vardır. Ancak bunun ne zaman yapılacağı o yörenin örf ve âdetlerine göre belirlenmektedir.

Düğün ziyafetiyle ilgili rivâyetler, olması gerekeni tavsiye anlamı taşımaktadır. Nitekim Hz. Peygamber farklı şekillerde ve farklı sayıda düğün ziyafeti vermiştir. Aşağıdaki rivâyetler de bu konuda belli bir sınırlama getirmeyip, duruma göre davranılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Enes (r.a.); “Ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) kadınlarından hiç birine, Zeyneb için yaptığı kadar düğün daveti yaptığını görmedim. Çünkü o, bir koyun kesmişti, demiştir.”¹²³ Buna karşılık Safiyye binti Şeybe'nin dediğine göre Nebî (s.a.v.), hanımlarından bazıları için sadece iki müd arpayla düğün ziyafeti vermiştir.¹²⁴ Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), bir gün Abdurrahman b. Avf'ın üzerinde sufra (kadına mahsus güzel bir koku) izini görmüş ve ona; “Bu nedir?” diye sorunca, aralarında şöyle bir konuşma olmuştur. Abdurrahman b. Avf; “Yâ Rasûlallah! Ben mehir olarak bir nevât (çekirdek) ağırlığında bir altın ile bir

¹²³ Müslim, *Nikâh*, 90.

¹²⁴ el-Buhârî, *Nikâh*, 70.

kadınla evlendim, demiş.” Hz. Peygamber (s.a.v.) ona; “Bir koyun kesmek suretiyle de olsun velîme ziyafeti ver” buyurmuştur.¹²⁵

Yine Enes b. Mâlik (r.a.); Hz. Peygamber’in, (s.a.v.) zevcesi Safiyye b. Huyey için kavut ve kuru hurma ile velime ziyafeti verdiğini söyleyerek bu kadarıyla bile düğün ziyafetinin olabileceğini bildirmiştir.¹²⁶

Düğün ziyafetine, zengin fakir ayırımı yapmadan, herkesin davet edilmesi gerekir. Nitekim Ebû Hureyre (r.a.) “Yemeğin en fenası zenginlerin davet edilip, fakirlerin terk edildiği (bu halin adet edildiği) velime yemeğidir. Kim (velime ziyafeti davetine) icabet etmezse şüphesiz Allah’a ve Rasûlüne isyan etmiş olur.” diyerek düğün ziyafetlerine herkesin çağrılması gerektiğini ve bu konuda zenginlerin gözetilip, diğerlerinin terk edilmesinin dinen uygun olmadığını belirtmiştir.¹²⁷

İbn Ömer’in naklettiği bir rivâyete göre velime davetine icabet etmek, ahlâkî bir zorunluluktur. Hz. peygamber (s.a.v.) “Sizden birisi düğün yemeğine çağırıldığı zaman (davete) icabet etsin, buyurarak bunu tavsiye etmiştir.”¹²⁸

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bütün evliliklerinde davetlilere ikramda bulunduğu bilinmektedir. Hadis kitaplarında, yukarıda bir kısmını kaydettiğimiz gibi, bu ikramlar hakkında geniş bilgiler vardır.¹²⁹

Anadolu’da rivâyetlere uygun olarak, düğünler iki günü geçmemiştir. Cuma günü akşam vakti başlayan Anadolu düğünü, en geç pazar günü ikindi vaktinde, gelinin getirilmesiyle son bulmaktadır. Bu süre içerisinde iki gün ziyafetler verilmektedir. Hatta şu anda şehir merkezlerinde düğün, bir salon kiralanarak, sadece günün bir kısmında, belirli saatler arasında, ziyafet ve resmi nikâh şeklinde yapılarak, süre daha da kısaltılmış ve dinin nikâhın ilanı açısından, en az bir gün düğün yapılması esasına uyulmaktadır.

¹²⁵ el-Buhârî, *Nikâh*, 54, 67, 68; Müslim, *Nikâh*, 79, 80, 81; Ebû Dâvud, *Nikâh*, 28-29; İbn Mâce, *Nikâh*, 24; Mâlik, *Nikâh*, 21; ed-Dârimî, *Nikâh*, 22; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 165, 226; Ebû Dâvud ed-Tayâlisî, *Müsned*, s. 284, no: 2128.; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c. 5, s. 473, no: 3205; c. 6, s. 92, no: 3348; c. 6, s. 475, no: 3887; İbn Ca’d, *Müsned*, s. 148, no: 938.

¹²⁶ Ebû Dâvud, *Nikâh*, 2; et-Tirmizî, *Nikâh*, 10; İbn Mâce, *Nikâh*, 24; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 110; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c. 6, s. 259, no: 3559; c. 6, s. 274, no: 3580; c. 6, s. 371, no: 3704; el-Humeydî, *Müsned*, c. 2, s. 500, no: 1184.

¹²⁷ el-Buhârî, *Nikâh*, 72; Müslim, *Nikâh*, 107, 108; Ebû Dâvud, *Et’ime*, 1; İbn Mâce, *Nikâh*, 25; Mâlik, *Nikâh*, 21; ed-Dârimî, *Nikâh*, 28; A.b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 240, 267; Ebû Dâvud ed-Tayâlisî, *Müsned*, s. 304, no: 2303; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, c. 10, s. 295, no: 5891; c. 11, s. 123, no:6250; el-Humeydî, *Müsned*, c. 2, s. 493, no: 1170.

¹²⁸ el-Buhârî, *Nikâh*, 71; İbn Mâce, *Nikâh*, 25.

¹²⁹ Bkz. el-Buhârî, *Nikâh*, 68, 70.

m. Gelin Süsleme

Düğünün son günü, gelin anne evinden çıkarken beyaz gelinlik giyip yüzüne tül atılmış olarak çıkar ve gerdek anına kadar bu kıyafetle kalır.¹³⁰ Farklı yörelerimizde benzer uygulama görülmekle birlikte genellikle kına gecesi töreninde ve düğünün son günü gelin süslenir, gelinlik giydirilir. Damat da, aynı gün damat tıraşı olur. Bunun düğün töreni içerisinde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında da gelin süsleme ve damadı düğün için hazırlama âdeti vardı. Hz. Peygamberin eşlerinden Hz. Âişe ve Ümmü Seleme, Ali b. Ebî Tâlib ile Hz. Fâtıma'nın düğününü şöyle anlatmıştır:

“Rasûlullah (s.a.v.) Fâtıma'nın *gelinlik hazırlığını yapıp*, onu Ali'nin odasına götürmemizi emretti. Bunun üzerine biz Ali'nin odasına gittik ve Bathâ taraflarından (getirilen) yumuşak toprağı odaya yaydık. Sonra, ellerimizle diktiğimiz, hurma kabuğunun elyafı ile iki yastık doldurduk. Daha sonra velime ziyafeti olarak kuru hurma ve kuru üzüm yedirdik, güzel bir su içirdik. Sonra üstüne elbise atılacak ve su kabı asılacak bir ağaç parçasını getirip odanın bir kenarına koyduk. Biz, Fâtıma'nın düğününden daha güzel bir düğün görmedik.”¹³¹ Burada bahsedilen gelinlik hazırlıklarının yapılması; onun kıyafetinin ve görünüşünün düzeltilmesi, yani süslenmesi olarak anlaşılmalıdır.

176

Hz. Aişe'nin düğününde de böyle bir hazırlık görülmektedir. O kendi düğününü anlatırken, annesinin onu Medineli kadınlara teslim ettiğini ve o kadınların düğün için kendisini temizleyip kılık kıyafetini düzelttiklerini ifade etmiştir.¹³² Bu da, gerdekten önce gelinin, hususi bir hazırlığa tabi tutularak, süslenmesinin müstehab olduğunu gösterir. Zaten Câhiliye devrinde *mâşita* denilen kadın berberlerin varlığı, bunların gerdeğe girecek kadınları aynen günümüzde olduğu gibi özel bir hazırlıkla süsledikleri,¹³³ bu kişilerin İslam'dan sonra da aynı mesleğe devam ettikleri bilinmektedir.¹³⁴ Görüldüğü gibi, Anadolu'da düğün için gelinin süsleme ve gelinlik giyme âdeti, Hz. Peygamber zamanının uygulamalarıyla paralellik arz etmektedir.

¹³⁰ Yurt Ans. c. 1, s. 678; c. 2, s. 1364.

¹³¹ İbn Mâce, *Nikâh*, 24.

¹³² Müslim, *Nikâh*, 69; Ebû Davud, *Edeb*, 55; Bkz. Kara Davud, *Delâilul-Hayrât Şerhi Kara Davud*, s. 489-490.

¹³³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. 7, s. 402-403; c. 13, s. 352; Ayrıca bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. 9, s. 231.

¹³⁴ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. 15, s. 359.

n. Kına Gecesi

Türkiye’de evlenme ile ilgili yaygın geleneklerden biri de kına gecesidir. Gerdek gecesinden önceki gece kızın evinde düzenlenir. Kız evinde, gelin olacak kızın arkadaşları ve diğer davetliler bulunur. Bu gece gelin olan kızın eline damat evinden getirilen kına yakılır. O gece misafirlere ikram edilen yemeğe de kına yemeği adı verilir.

Kına yakmak, Türk inançlarında seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterirdi. O işareti taşıyan canlı ve cansız varlıkların mukaddesliğine inanılır ve onlara dokunulmazdı. Bu niteliği taşıyan nesne ve şeylere dokunmak, onlara saygısızlık göstermek, uğursuzluk ve felaket getirir inancı ile adanmışlar korunma altına alınmış olurdu. Düğünlerde nişanlarda kına yakma âdeti, bu inancın bölgede yaşayan kalıntıları olarak devam etmektedir.¹³⁵

Türk toplumunda bu kadar önemli olan kına ile ilgili bazı rivâyetlere rastlamaktayız. Kaydedildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) “Dört şey peygamberlerin sünnetlerindedir: Kına yakmak, güzel koku sürmek, misvak kullanmak ve nikâh,” buyurmuştur.¹³⁶ Münzîrî bu rivâyetin Tirmizî’nin Sünen’inde de geçtiğini ifade etmiştir. Ancak Tirmizî’nin kaydettiği rivâyette الحناء (kına) yerine الحياء kelimesi geçmektedir.¹³⁷ Hadis âlimleri bu kelimenin nasıl okunacağı konusunda ihtilaf etmiştir. Hâfız Ebu’l-Haccâc, doğrusunun الختان olduğunu, ancak tashif yapılarak bu kelimenin değiştirildiğini, kına vurmanın erkeklere haram olduğunu belirtmiş ve bu kelimenin kına kelimesinden başka bir kelime olması gereğine işaret etmiştir. Zaten bu rivâyetin ravilerinden olan Ebu’ş-Şimal, mechul bir kişi olup burada teferrüd etmiştir.¹³⁸ Başka bir rivâyette de Hz. Ebû Bekir ve Ömer’in kendisine kına yaptığı bildirilmektedir.¹³⁹ Bu rivâyeti delil göstererek Hz. Peygamber’in de kına yaptığını savunanlar olmuşsa da âlimlerin çoğunluğu bunu kabul etmemiştir.¹⁴⁰ Suyûtî de, el-Leâli’l-Masnûa’ında kınayla ilgili rivâyetlere yer vererek onların mevzu olduğuna işaret etmiştir.¹⁴¹ Bu rivâyetlerde dikkat çeken husus, kınanın tartışmalı bir konu olmasına rağmen yasaklanmamış olmasıdır.

Anadolu toplumu eskiden beri yapageldikleri bir alışkanlık olan kına yakma âdetini devam ettirmek istemiş ve yukarıdaki rivâyetlere sarılarak bu

¹³⁵ Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 105-107; Ayrıca bkz. *Erzurum İl Yıllığı*, İstanbul 1973, s. 193-200; *Diyarbakır il Yıllığı*, İstanbul 1973, s. 394-407.

¹³⁶ el-Münzîrî, *et-Terğîb ve ’t-Terhîb*, c. 3, s. 27, no: 2942.

¹³⁷ et-Tirmizî, *Nikâh*, 1.

¹³⁸ et-Tirmizî, *Nikâh*, 1; el-Mubârekfûrî, *Tuhfetu ’l-Ahvezî*, c. 4, s. 167.

¹³⁹ Müslim, *Fedâil*, 100-103.

¹⁴⁰ en-Nevevî, *Şerhu ’n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim*, c. 15, s. 95

¹⁴¹ es-Suyûtî, *el-Leâli ’l-Masnûa*, c. 2, s. 140-141.

âdeti meşrulaştırmış olabilir. Kına gecesinde kına yakma adetinin de buna istinaden ortaya çıkmış olma ihtimali vardır. Zaten bu konuda açık bir yasak olsaydı, belki de bu adet silinip gidecekti. Çünkü İslam'a ters olan şeyler, genellikle Anadolu kültüründe kendisine yer bulamamıştır.

o. Gelinin Başına Saçı Yapmak

Anadolu'nun birçok yöresinde, gelin damadın evine gelince damat ve arkadaşları tarafından, gelinin başına para, çerez, şeker ve meyveler saçılır.¹⁴² Farklı şekillerde yapılırsa da aslında aynı içerikte olan bu adet Anadolu'nun birçok yöresinde uygulanmaktadır.¹⁴³ Örneğin; Aydın'da düğünün üçüncü günü, önce kızın eşyaları oğlan evine taşınır. Daha sonra gelin alayı, önde bayrak ve çalgılarla, silahlar atarak, kız evine gider. Gelin, hazırlanmış olan araca bindirilir. Damat, evinin önünde araçtan inmeden önce cebinden çıkardığı para, şeker, buğday ve pirinçleri serpererek, gelini indirir ve odasına götürür. Gelinin yanındaki topluluk da o atılan şeylerden almak için birbirileriyle yarışır.¹⁴⁴

Gelinin başına saç yapma, Şamanist ve Müslüman Türklerin evlenme törenlerinde görülen müşterek unsurlardan birisidir. Bu saç, her devirde o zamanın insanının kazandığı en değerli mahsullerinden oluşmaktaydı. Saç, yabancı bir soya mensup olan bir kızı, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır.¹⁴⁵ Ruhlara saç yapma âdeti, bütün dünya kavimlerinde belli bir dönemde görülen ortak adetlerden birisidir. Dini mahiyetini kaybettikten sonra dahi birçok kavmin uyguladığı bir gelenek olarak günümüze kadar devam etmiştir. Birisi hakkında hayırlı bir haber söylenirken “darısı başımıza” temennisi, işte bu eski adetten kalma bir hatıradır.¹⁴⁶

Bu tür inançları kabul etmeyen ve her şeyin Yüce Allah'tan bilinmesini isteyen İslam, böyle uygulamalara önem vermemiştir. Ancak tarihten bu yana uygulana gelen bir âdetin bırakılması, kolay değildir. Gelenekler değişseler de eskinin izlerini üzerinde taşımaya devam ederler. İslam tarafından açık bir yasaklama da olmayınca, toplum bu âdeti devam ettirme eğilimi göstermiş ve hatta bu konuda rivâyet uydurarak Hz. Peygamber'in otoritesine dayandırmıştır. İşte bu rivâyetlerden bir tanesi şöyledir: Rivayete göre Muaz b. Cebel (r.a.), Hz. Peygamberle birlikte Ensar'dan birisinin

¹⁴² Koşay, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, s. 118, 199; Yurt Ans. c. 1, s. 394.

¹⁴³ Yurt Ans. c. 1, s. 484; c. 2, s. 1364, 1427.

¹⁴⁴ Yurt Ans. c. 2, s. 1066; Saç adetiyle ilgili Osmanlı'daki uygulama da aynı içerikte yapılırdı. Bu konuda bkz. Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, s. 127.

¹⁴⁵ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 167.

¹⁴⁶ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 100.

düğününe katılır. Hz. Peygamber bir konuşma yaptıktan sonra onların nikâhını yapar. Ülfet, hayır ve şans dileyerek onları tebrik eder. Sonra, “arkadaşlarınızın ve damadın yanında def çalınız” der. O anda tepsiler içerisinde meyve ve şeker getirilerek onların üzerine saçılır. Ancak, hiç kimse onunla ilgilenip, onları almaya çalışmaz. Bunun üzerine Allah Rasulü; “Hilm ne kadar güzeldir. Niçin onu almaya çalışmıyorsunuz (kapışmıyorsunuz)?” der. Oradaki ashab da; “Ey Allah’ın Rasûlü, sen bize falanca gün yağmalamayı yasaklamamış mıydın?” derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.); “Ben size, askerin talanını (yağmalama ve kapışmasını) yasaklamıştım. Size düğündeki *nühbe*’yi (kapışmayı) yasaklamadım. Haydin onu yağmalayın der.” Muaz (r.a.) diyor ki: Bunun üzerine O bizi, biz de onu çekiştirmeye başladık ve atılan meyve ve şekerleri toplamaya çalıştık.¹⁴⁷ İbnü’l-Cevzî, bu rivâyetin mevzu olduğunu ifade etmiş ve mevzu rivâyetleri topladığı eserinde ona yer vermiştir.¹⁴⁸ Anadolu toplumu bu âdetini devam ettirirken Hz. Peygamber’e atfedilen bu rivâyetten kendisine güç kazanmış ve uygulamayı devam ettirmiştir. Bu da Anadolu insanının nezdinde hadislerin gücünü ve yerini ortaya koyup, onun himayesine sığındıklarını göstermektedir.

p. Yeni Evlileri Tebrik

Düğün töreni sona erince, gelin ve damat kendilerine ayrılan yere oturarak davetlilerin tebriklerini kabul ederler. Bu esnada davetliler; “hayırlı olsun”, “Mutluluklar dilerim”, “Allah tek yastıkta ihtiyarlatsın” gibi temennilerde bulunurlar. Düğünden sonraki günlerde de, önce aile yakınlarından başlamak üzere davetler verilir ve yeni evlenen çift, her gün bir davete katılarak bu şekilde yakınları onları tebrik etmiş olur.

Hz. Peygamber zamanında da uygulama buna benzer şekilde yapılmaktaydı. Hz. Aişe (r.a.) kendi düğününde Ensar’dan bir kısım kadınların onu tebrik ederek evlilikleri için “*Ale’l-hayri ve’l-bereketi ve alâ hayri tâirin,*” (Hayırlı uğurlu ve mübarek olsun) diye duâ ve tebrik ettiklerini bildirmiştir.¹⁴⁹ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), Abdurrahman b. Avfı (r.a) “Bârekallâhu leke” diyerek tebrik etmiştir.¹⁵⁰ Ebû Hureyre (r.a.) de Rasulullah’ın (s.a.v.), evlenen bir kimseyi tebrik ettiğini ve onun için “Allah sana evliliği mübarek kılsın, üzerine bereket indirsın, ikinizin arasını hayırda birleştirsın,” diyerek dua ettiğini aktarmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁷ el-Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, c. 4, s. 290; İbnü’l-Cevzî, *Mevdûât*, Nikah, c. 2, s. 264-266.

¹⁴⁸ İbnü’l-Cevzî, *Mevdûât*, c. 2, s. 264-266.

¹⁴⁹ el-Buhârî, *Nikâh*, 57; Müslim, *Nikâh*, 69.

¹⁵⁰ el-Buhârî, *Nikâh*, 56.

¹⁵¹ Ebû Davud, *Nikâh*, 35-36; et-Tirmizî, *Nikâh*, 7.

Hasan el-Basrî'nin anlattığına göre Akil İbnü Ebî Tâlib (r.a.), Benî Cüşem'den bir kadınla evlenmişti. Onu, "Kaynaşma ve oğullar" dileyerek tebrik ettiler. Fakat o, "Rasulullah'ın (s.a.v.) kullandığı tabirlerle duâ edin. Allah size evliliği mübarek etsin ve size bereket versin, diye tebrik edin," demiştir.¹⁵²

Bu hadisler yeni evlenenler için nasıl tebrik ve duâ etmek gerektiğini öğretmektedir. Câhiliye devrinde yapılan "kaynaşma ve oğullar" şeklindeki tebrik cümlesini, Allah Rasûlü yasaklamıştır. Çünkü bu tebrikte, kız evlatlarına karşı tavır konulduğu görülmektedir. Onun yerine, evliliğin mübarek olması ve hayırda beraberlik duâsı, tavsiye edilmiştir. Günümüzde de bu türden bir duâ cümlesiyle yeni evlenen kişiler tebrik edilmektedir. "Mutluluklar dilerim," "Allah ikiniz için de hayırlı etsin" "Allah hayırlı evlat nasip etsin" "tek yastıkta ihtiyarlayın" gibi ifadeler bu cümledendir. Bu âdet de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve onun ashabının uygulamasıyla benzerlik göstermektedir.

Sonuç

Örf ve âdetler, içinde buldukları toplumun inanç ve değerlerini yansıtırlar. Bir toplumun örf ve âdetlerinin oluşmasını, günlük yaşamlarında ilgilendikleri, kutsal saydıkları ve değer verdikleri şeyler sağlamaktadır. Anadolu toplumu asırlar boyunca İslam kültürü ile iç içe yaşadığından, onun örf ve âdetleri de İslam'ın iki temel kaynağı olan Kuran ve Sünnet'e dayanmış, ya da en azından onlara ters düşmemiştir.

Bir toplum, kazanacağı yeni âdet ve davranışları önce sahip olduğu dine onaylatma ya da ona ters düşmediğini ispat etme gereği hisseder. Anadolu toplumu da bu yolu takip ederek, örf ve âdetlerini İslam'a onaylatma ve böylece onları meşru bir zemine oturtma gereği duymuştur. Çalışmamızda bununla ilgili, gelinin başına saç yapma âdeti gibi, örnekleri kaydettik. Ayrıca *Terğîb ve terhib* türü rivâyetler birer örnek özelliği taşımaktadır.

Anadolu'da, eş seçimi konusunda gözetilmesi âdet olan hususlar, Hz. Peygamber'e dayandırılan rivâyetlerle paralellik arz etmektedir. Eş seçiminde soy ve malca denklik, İslam'ın teoride hoş karşılamadığı bir husustur. İslam'ı özümsemiş kişiler için, Allahın yarattığı kullar bir tarağın dişleri gibi birbirine eşittir. Üstünlük ancak Allah'a olan yakınlıkla mümkündür. Ancak, bütün insanlar bu ihlas ve samimiyeti her zaman koruyamadıkları için, üstünlük bazen mal, soy vb. şeylerde aranabilmektedir. Anadolu toplumu da, böyle durumlarda aileyi

¹⁵² en-Nesâî, *Nikâh*, 73.

koruyabilmek için hayatın gerçeklerini göz önüne alarak, eşler arasında mal, soy sop vs. yönünden denk olmayı öngörmüştür.

Anadolu'daki *dünürücü gitme* âdeti ile Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Hatice'ye yaptığı dünürçülük arasında birçok ortak yön bulmak mümkündür. Zaten Anadolu toplumunda, kişiler dindar olsun ya da olmasın, dünürçülük merasimi belli bir dînî kalıpta yapılmaktadır. Yine, dünürcü gidilen kızın saçına başına bakma ya da evlenecek kişilerin birbirlerini görerek beğenmeleri âdeti Hz. Peygamber'in tavsiyelerine uygun bir davranış oluşturmaktadır. Dünürcü üzerine dünürcü gitmeme âdeti, hem ahlâkî değerlere hem de güzel ahlâkın kaynağı olan Hz. Peygamber'in hadislerine uygun bir adettir. Dünürçülük esnasında, kız evinde bir erkeğin bulundurulması, Hz. Peygamber'in uygulamasıyla bir birine paralellik arz etmektedir. Yine, Anadolu'da yaşayan uygulamalara göre dünürcü geldiği zaman, kızın anne ve babası, kıza kabul edip etmediği konusunda fikrini sormakta, bâkire ile dul kadının cevabı farklı algılanmaktadır. Utanacağı için bâkirenin susması kabul anlamına gelirken, dul kadının görüşünü açıkça ifade etmesi beklenmektedir. Anadolu'da bu şekilde oluşan âdetin kaynağı da elbette yine Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisleridir.

Okuntu (düğün davetiyesi) dağıtma ve düğün evine bayrak asma âdetleri, nikâhın ilanını sağladığı için Hz. Peygamber'in bir sünneti olarak değerlendirilebilir. Çünkü Hz. Peygamber düğüne davet için benzer uygulamalar yapmıştır. Düğün süresi, düğünde çalgı, şarkı ve eğlenceye yer verilmesi, düğün ziyafeti gibi âdetlerin, temelde Hz. Peygamber'in hadislerine dayandığı ya da ona ters düşmediği görülmüştür.

Gelin süsleme Hz. Peygamberin de tavsiye ettiği bir âdettir. Günümüzdeki gibi beyaz gelinlik olmasa da geline hususi bir kıyafet giydirme o zaman da âdetti.

Anadolu'da uygulanan *kına yakma* ve *kına gecesi* âdeti, eski Türk geleneklerindedir. Türkler Müslüman olduktan sonra bu âdet meşrulaştırılarak, dînî bir kalıba sokulmuştur. Nitekim es-Suyûtî, bu konuya dikkat çekerek, ilgili rivâyetleri bir araya getirmiş ve onların mevzu olduğunu belirtmiştir.

Anadolu düğünlerinde *gelinin başına şeker saçma* âdeti, Türklerin eski dinlerinden getirdikleri, ancak İslam'dan sonra mevzû/uydurma bir rivâyetle meşru gösterilmek istenen bir uygulamadır. Aslında bu, yabancı soya mensup olan bir kızın, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban âyininin kalıntısı olup, bu âdet, mevzû bir rivâyetle meşrulaştırılmak istenmiştir.

Kısaca özetlediğimiz bu çalışmamızda, düğün ve nikâhla ilgili Anadolu'da görülen bazı adetleri ele aldık. Bunlardan bazılarının dinin tabii seyri içerisinde hedeflendiği gibi âyet ve Hz. Peygamber'in hadislerinden kaynaklandığını ya da ondan destek alarak varlıklarını devam ettirdiklerini gördük. Bazılarının ise gerçekte din ile alakası olmayıp sadece toplumda tutunabilmek için hadis kalıbında sözler ihdas edilerek meşrulaştırıldığını gördük.

Görüldüğü gibi Anadolu'da düğün âdetlerinin oluşmasında âyet ve hadisler büyük rol oynamıştır. Bu durum, Anadolu toplumunun büyük bir bölümünün Müslüman olmasından ve onların nazarında, âyet ve hadislerin gücünden kaynaklanmaktadır. Anadolu'nun yaklaşık bin yıldır İslam kültürü ile iç içe olması, tabii olarak böyle bir sonuca götürmüştür.

Çalışmamızda ortaya çıkan önemli sonuçlardan birisi de Anadolu halkının dindar bir toplum olduğudur. Seçmiş olduğumuz bu konuda olduğu gibi araştırıldığı zaman diğer toplumsal âdetlerde de bu gerçeğin ortaya çıkacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

Abdulaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, Yayına hazırlayan: Kazım Arısan - Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 20. İstanbul 2000.

Abd b. Humeyd, Abd b. Humeyd b. Nasr Ebû Muhammed el-Kissî (v.249), *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, Mektebetü's-Sünne, Kâhire 1988.

Ahmed Mürşidî (v.1174/1761); *Mürşid-i Pend-i Ahmediyye*, Bedir Yayınevi, İstanbul- 1989.

Aksoy, Mustafa, *Sosyal Bilimler ve Sosyoloji*, Alfa yayınları, İstanbul 2000.

Araz, Nezihe - Günay, Umay - Tan, Nail - Toygar, Kamil - Öksüz, Enis - Seyidoğlu, Bilge, *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Âdetlerimiz (Türk Töresi)*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul trs.

Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, I-IV, İstanbul 1305.

Ateş, Ali Osman, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber İle İlgili İddialarına Cevaplar*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.

el-Aynî, Bedruddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed (v. 855), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut trs.

Berkî, Ali Himmet, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Ankara 1948.

-----, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara 1955.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (v.458), *Kitâbu's-Süneni'l-Kebîr (es-Sünenü'l-Beyhakiyyi'l-Kübrâ)*, I-X, Mekke 1994.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Canan, İbrâhim, *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Fezâ yayıncılık, İstanbul trs.

Cihan, Sadık, *Uydurma Hadislerin Doğuşu Siyasi ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi*, Samsun 1996.

Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Yayınları, no: 341, Ankara Üniv. Basım evi 1974.

el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (v.393), *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye (I-VI)*, Tahkik: Ahmet Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut-1987.

ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer Ebu'l-Hasen el-Bağdâdî (v.385), *Sünenü'd-Dârekudnî*, I-IV, Tahkik: es-Seyyid Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1966.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahmân b. el-Fadl b. Behrâm (v.255), *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, Çağrı yayınları, Kardeşler ofset ve matbaası, İstanbul 1992.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul 1980.

Delaney, Carol, *Tohum ve Toprak (Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

Diyarbakır Valiliği, *Diyarbakır İl Yıllığı*, 1973.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî (v.275), *Sünen-i Ebî Dâvud*, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsilî (v.307), *Müsned*, I-XIII, Dimeşk 1984.
- Ebû Zehrâ, Muhammed Ebû Zehrâ, *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usulü)*, Çeviren: Abdulkadir Şener, Fecr Yayınevi, Ankara 1990.
- Erdoğan, Mehmet, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, Marmara Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1990.
- Erkal, Mustafa E., *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, 4. baskı, Der yayınevi, İstanbul 1991.
- Erzurum Valiliği, *Erzurum İl Yıllığı*, 1973.
- Farûkî, Muhammed Y. "Hulefâ-i Râşidîn ve İlk Fukahânın Kararlarında Örfün Etkisi", *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*, Üç Aylık İlmî Araştırma Dergisi, c.II, Sayı:1, İstanbul 1994.
- Fayda, Mustafa, "Asrı Saadet Döneminde Gelenek ve Yenileşme", *İslam, Gelenek ve Yenileşme/ İslam Tradition And Change*, İstanbul trs.
- Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, (v.1111), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Tercüme: Ahmet Serdaroğlu, I-IV, İstanbul 1987.
- Göyüncük, Nejat, *Osmanlı İktidarının Temel Unsurlarından Örf- Gelenek*, İlmî Araştırmalar 5, İstanbul 1997.
- Güngör, Harun - ARGUNŞAH, Mustafa, *Gagauz Türkleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları/ 1300. Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi / 17.
- Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi Ve Şerhi*, I-X, Kahraman yayınları, İstanbul 1992.
- el-Heysemî, Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr (v.807) *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X, Beyrut 1994/1414.
- el-Humeydî, Abdullah b. ez-Zübeyr Ebû Bekr el-Humeydî (v. 219), *Müsnedü'l-Humeydî* (I-II), Tahkik: Habiburrahman el-A'zamî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut trs.
- İbn Ca'd, Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd Ebu'l-Hasen el-Cevherî el-Bağdâdî (v.230), *Müsnedü İbni'l-Ca'd*, Tahkik: Âmir Ahmed Haydar, Beyrut 1990.

- İbn Cevzî, Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman el-Bağdâdî (v. 597) *el-Mevdûât*, I-III, Tahkik: Abdurrahman Osman, 2. baskı 1403.
- İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî (v.852), *el-İsâbe Fî Temyîzi 's-Sahâbe*, I-VIII + Fihrist, (Kalküta 1853 baskısından ofset) Beyrut tarihsiz.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XIV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984.
- , *Fethu'l-Bârî*, I-XIII, Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru'l-Mârifet, Beyrut 1379.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (v.241), *el-Müsned*, I-VI, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- İbn Hibban; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî el-Büstî (v. 354); *Sahihu İbn Hibbân*, I-XVIII, 2. baskı, Tahkik: Şuayb Arnavud, Beyrut 1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v.275), *Sünen-i İbn Mâce*, I-II, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem (v.711), *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1956.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd , (v.230), *Kitâbu't-Tabakât el-Kebîr (et-Tabakâtü'l-Kübrâ)*, I-IX, Dâru Sâdır, Beyrut trs.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddin el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî (v. 606), *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, I-V, Tahkik: Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979.
- İbrahim Hakkı, (Erzurumlu) (v.1180), *Mârifetnâme*, Alem Yayınları, İstanbul 1992.
- İbrahim, Mustafa - Ahmed Hasan ez-Zeyyât - Hamid Abdulkadir - Muhammed Ali en-Neccâr, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, Çağrı yayınları, İstanbul 1989.
- İnan, Abdulkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5. Baskı, Ankara 2000.
- İmre, Zahit, *Medenî Hukuka Giriş*, İst. 1976.

- Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, sayı no: 112, Ankara 1995.
- Kandemir, Yaşar, *Mevzû Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. baskı, Ankara 1991.
- Karaman, Hayreddin, "*Fıkıhta Gelenek ve Yenileşme*", İslam, Gelenek ve Yenileşme, Marmara üniv. İlahiyat Fak. İstanbul.
- , *Âdet Maddesi*, T.D.V. İ. A, I, 369-372.
- Kara Davud, Muhammed İzmitî (v.948/1514), *Delâilu'l-Hayrât Şerhi Kara Davut*, Müjde Yayınevi, İstanbul.
- Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Eşleri ve Aile Hayatı*, Çağ yayınları, İstanbul 1991.
- Kelpetin Arpaguş, Hatice, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2001.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Usulü*, Ankara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Yayınları, 3. baskı, Ankara 1987.
- Koşay, Hamit Ziya, *Türkiye Türk Düşünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Maarif Matbaası, Ankara 1944.
- Mâlik b. Enes, (v.179), *el-Muvattâ*, I-II, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Mehmet Zihni, *Nimeti İslam*, İstanbul 1978.
- el-Mergînânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr b. Abdulcelîl (v. 593); *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, I-IV, Kahire 1965.
- Muratoğlu, Malik - Kalafat, Yaşar - Türkeroğlu, Cevdet, *Türk Halk İnançları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996.
- Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı ve Eseri* I-II, Tercüme: M. Said Mutlu, İrfan yayınları, İstanbul 1972.
- el-Mübârekfûrî, Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekfûrî (v.1353), *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I-X, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

- el-Münzirî, Abdulazîm b. Abdilkavî Ebû Muhammed (v.656), *et-Terğîb ve't-Terhîb*, I- IV, Tahkik: İbrahim Şemsüddîn, Beyrut 1417.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (v.261), *Sahîhu Müslim*, I-III, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (v. 303), *Sünenü'n-Nesâî*, I- VIII, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şerefüddin (v.676), *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîh-i Müslim*, I-XVIII, 2. baskı, Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1392.
- Oğuzoğlu, H. Cahit, *Medenî Hukuk*, A.Ü. Hukuk Fak. Yayınları, no: 117, Ankara 1958.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, M.E.B. yayınları İstanbul 1993.
- er-Râğîb el-İsfehânî (v. 425), *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Tahkik: Safvân Adnan Dâvûdî, Dâru's-Şâmiyye, 2. Baskı, Beyrut- 1997.
- er-Rebî' b. Habîb, er-Rebî b. Habib b. Amr el-Hanefî el-Basrî, (v.160), *Müsnedü'r-Rebî'*, Tahkik: Muhammed İdrîs, Dâru'l-Hikme, Beyrut 1415.
- Sarıçam, İbrahim, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahman (v. 911), *el-Leâli'l-Masnûa Fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Betrut 1417.
- Şemseddin Sami, *Kamusu Türkî*, Dersaadet 1317.
- Şener, Mehmet, *İslam Hukukunda Örf*, İzmir 1987.
- eş-Şuk'a, Mustafa, *İmam A'zam Ebû Hanîfe en-Nu'mân*, Dâru'l-Kütübi'l-Mısırî, Kâhire.
- et-Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (v.360), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I- XX, Musul 1983.
- et-Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud (v.204), *el-Müsned*, Beyrut trs.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v.279), *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Uğur, Said, *İçel Folkloru II*, Ulus Basımevi, Ankara 1948.

Yardım, Ali, *Hadis I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1992.

Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982.

Zeydan, Abdulkerim, *el-Veciz fî Usûlü'l-Fıkh*, (Fıkıh Usûlü), Çeviri: Ruhi Özcan, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, no: 62. İstanbul 1993.

ez-Zeylaî, Abdullah b. Yusuf Ebû Muhammed el-Hanefî, (v.762); *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, I-IV, Mısır 1357.

ez-Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, Tercüme: Ahmed Efe- Beşir Eryarsoy- H. Fehmi Ulus- Abdurrahim Ural- Yunus Vehbi Yavuz- Nurettin Yavuz, I-X, İstanbul 1994.

ez-Zübeyrî, ez-Zübeyr b. Bekkâr b. Abdiullâh b. Mus'ab ez-Zübeyrî Ebû Abdillâh (v.256), *el-Müntehab min Kitâbi Ezvâci'n-Nebî Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1403, 1. baskı.